

Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu

Setembre, 2023

Aclariment:

Pel que fa a la terminologia que s'utilitza en aquest protocol per designar l'alumnat implicat en una situació de violència, s'opta, de forma general, per parlar d'alumnat que ha patit o ha exercit la violència per tal de no estigmatitzar o etiquetar, en tant que es considera que la situació es pot revertir. Tot i així, si s'utilitza en algun moment els conceptes "víctima" o "agressor" es fa merament a efectes expositius. En el cas de l'assetjament escolar té especial rellevància parlar de "rol de víctima" i "rol d'agressor" i "rol observador", en tant que es tracta d'un fenomen de grup on cadascú hi té un paper i pot ser intercanviable.

Cal dir també que totes les referències al gènere femení, nenes, adolescents i dones, inclouen les nenes, adolescents i dones trans.

Índex

1. Justificació	5
2. Objectius	7
3. Àmbit d'aplicació	8
4. Marc conceptual	9
5. Prevenció	17
6. Circuit d'actuació	21
6.1. Detecció i identificació	21
6.1.1. Actuacions davant d'irregularitats o conductes contràries a la convivència.....	21
6.1.2. Faltes greument perjudicials per a la convivència	24
6.2. Valoració: diagnosi i tipificació de la situació de violència.....	25
6.2.1. Activació de la situació d'alerta	25
6.2.2. Equip de valoració.....	25
6.2.3. Fase diagnòstica	26
6.2.4. Fase de tipificació	26
6.3. Comunicació	27
6.3.1. Comunicació als agents externs d'actuació:	27
6.3.2. Comunicació a l'alumnat implicat i a les famílies:	27
6.4. Fases d'intervenció educativa	30
6.4.1. Mesures d'urgència per a l'alumnat implicat	30
6.4.2. Mesures de protecció de l'alumnat que ha patit violència.....	31
6.4.3. Concreció d'actuacions educatives	33
6.4.4. Reconeixement, acceptació i reparació del dany	36
6.4.5. Pràctiques restauratives.....	38
6.4.6. Seguiment i tancament del cas	40
7. Annexos	42
7.1. Recursos per a la prevenció dels diversos tipus de violències	42

7.1.1. Assetjament escolar i ciberassetjament	42
7.1.2. Conductes d'odi i discriminació	47
7.1.3. Violències masclistes	50
7.1.4. Indicadors de coneixement o sospita de diversos tipus de violència	55
7.2. Recursos per a la valoració	62
7.2.1. Model de registre de la situació de violència detectada.....	62
7.2.2. Recomanacions per a les entrevistes	63
7.2.3. Diagnosi i tipificació de la situació de violència.....	68
7.3. Recursos per a la intervenció educativa	73
7.3.1. Recursos per treballar amb l'alumnat implicat en una situació de violència	73
7.3.2. Recursos per treballar amb el grup classe de l'alumnat implicat	76
7.3.3. Recursos per donar suport a les famílies i/o tutors o tutores legals de l'alumnat implicat	79
7.3.4. Fases del procés restauratiu	80
8. Glossari	83
9. Bibliografia.....	88
10. Normativa	89

1. Justificació

Els infants i els i les joves són objecte d'especial protecció per part dels estats i les organitzacions internacionals com es recull a diverses declaracions (Declaració Universal dels Drets Humans i Declaració Universal dels Drets de l'Infant) i a la Convenció sobre els Drets de l'infant (1989). Aquesta Convenció determina que els estats es comprometen a assegurar a l'infant la protecció i l'atenció que siguin necessàries per al seu benestar, i que l'educació de l'infant haurà d'anar adreçada a fomentar el respecte dels drets humans i les llibertats fonamentals de totes les persones.

L'article 19 de la Convenció dels Drets de l'Infant disposa que els estats membres han d'adoptar les mesures legislatives, administratives, socials i educatives apropiades per protegir l'infant de tota forma de perjudici o abús físic o mental, descuit o tracte negligent, maltractaments o explotació, incloent-hi l'abús sexual.¹ L'observació general número 13 del Comitè dels Drets de l'Infant desenvolupa aquest article amb la finalitat de reforçar i ampliar massivament les mesures destinades a acabar amb la violència per posar fi de manera efectiva a aquestes pràctiques, que dificulten el desenvolupament dels infants. En l'apartat 3.f disposa que s'ha de respectar el dret de l'infant que, en totes les qüestions que l'afectin, s'atengui el seu interès superior com a consideració primordial, especialment quan sigui víctima d'actes de violència, així com en totes les mesures de prevenció. L'apartat 4 d'aquesta observació general defineix la violència com tota forma de perjudici o abús físic o mental, descuit o tracte negligent, maltractaments o explotació, incloent-hi l'abús sexual.

L'article 33.1 de la Llei de 12/2009, del 10 de juliol, d'educació (LEC), estableix que l'Administració ha d'adoptar les mesures necessàries per prevenir les situacions d'assetjament escolar i afrontar-les de manera immediata per assegurar en tot cas als afectats l'assistència adequada i la protecció necessària per garantir-los el dret a la intimitat.

Els articles 142.9 i 150.2 de la mateixa llei estableixen que el director o directora, en l'exercici de les seves funcions, és l'autoritat competent per defensar l'interès superior de l'infant en els centres públics i privats concertats.

Segons els articles 15 i 16 de la Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront la violència, "tota persona que adverteixi indicis d'una situació de violència exercida sobre una persona menor d'edat, està obligada a comunicar-ho de forma immediata a l'autoritat competent i, si els fets poguessin ser constitutius de delictes, a les forces i cossos de seguretat, al Ministeri Fiscal o a l'autoritat judicial, sens perjudici de prestar l'atenció immediata que la víctima necessiti". I aquest deure "és especialment exigible a les persones que, per raó del seu càrrec, professió, ofici o activitat, tinguin encomanada l'assistència, la cura, l'ensenyament o la protecció de nens, nenes o adolescents i, en el seu exercici, hagin tingut coneixement d'una situació de violència exercida sobre aquests".

1. En el present document, no es fa referència al terme "abús sexual" sinó que es parla de "violències sexuals" atenent al canvi de mirada i nomenclatura en consonància amb la Llei orgànica 10/2022, de 6 de setembre, de garantia integral de la llibertat sexual, que elimina la distinció entre agressió i abús sexual, considerant-se violències sexuals totes les conductes que atemptin contra la llibertat sexual sense el consentiment de l'altra persona.

L'article 34.1 de la mateixa llei estableix que les administracions educatives han de regular els protocols d'actuació contra l'abús i el maltractament, l'assetjament escolar, el ciberassetjament, l'assetjament sexual, la violència de gènere, la violència domèstica, el suïcidi i l'autolesió, així com qualsevol altra manifestació de violència viscuda pels menors d'edat. I l'apartat 2 del mateix article estableix que els protocols han de determinar les actuacions a efectuar i els sistemes de comunicació i coordinació dels professionals responsables de cada actuació.

En aquest sentit, el Departament d'Educació ha publicat diversos protocols d'actuació davant l'assetjament escolar i altres conductes greument perjudicials per a la convivència:

- Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals
- Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront l'assetjament escolar a persones LGBTI
- Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant la violència masclista entre l'alumnat
- Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant conductes d'odi i de discriminació.

En l'actualitat, el present **Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu** substitueix els protocols esmentats anteriorment i els engloba. Ofereix orientacions i recursos per a la prevenció, la detecció, la valoració i la intervenció educativa davant les situacions de violència envers la infància i l'adolescència, i garanteix la protecció dels seus drets, l'enfocament restauratiu global (ERG), la perspectiva de gènere i la interseccionalitat. Com a novetat, incorpora la intervenció educativa davant les irregularitats i les conductes contràries a la convivència i el circuit d'actuació davant les faltes greument perjudicials per a la convivència.

2. Objectius

Objectiu general:

Dotar els centres educatius d'eines per a la prevenció, detecció i intervenció davant situacions de violència a l'àmbit educatiu que afecten l'alumnat.

Objectius específics:

- Sensibilitzar la comunitat escolar sobre la necessitat d'actuar davant de les violències posant l'alumnat al centre de l'actuació.
- Fomentar la implementació de mesures preventives en els centres educatius.
- Promoure la detecció de situacions de violència a l'àmbit educatiu que poden afectar el benestar de les persones i arribar a vulnerar els seus drets elementals.
- Aportar eines que facilitin el procés de valoració de les situacions detectades.
- Actuar davant de qualsevol situació de violència que pateixi l'alumnat d'una manera àgil i efectiva.
- Promoure intervencions educatives amb mirada restaurativa envers l'alumnat i les seves famílies davant situacions de violència detectades.
- Establir un circuit de coordinació entre els diferents membres de la comunitat educativa implicats en les diverses fases del protocol.

3. Àmbit d'aplicació

El present protocol és aplicable a tots els centres públics i privats sostinguts amb fons públics que conformen el servei d'educació de Catalunya.

Les actuacions previstes en aquest protocol s'adrecen a millorar l'atenció als infants i joves i s'aplica a les múltiples formes de violència que puguin estar vivint **dins l'àmbit educatiu exercides per alumnat** tant sigui més gran de 18 anys com menor i tant si succeeixen dins com fora del centre educatiu ja que afecten l'alumnat i les relacions que s'hi estableixen.

Pel que fa a situacions en què l'alumnat exerceix la violència envers el professorat o personal no docent, cal consultar el Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència.

En situacions de violència que es poden donar entre el professorat o personal no docent del centre educatiu, s'activaran els protocols vigents de funció pública.

En les situacions de maltractaments vers la infància i l'adolescència que succeeixen en l'àmbit familiar o altres contextos fora de l'àmbit educatiu i/o exercida per una persona adulta del centre educatiu, s'ha d'obrir el **Protocol d'actuació entre els departaments de Drets Socials i d'Educació de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu**.

4. Marc conceptual

El **conflicte** és un element inherent a les relacions humanes i esdevé necessàriament una oportunitat d'aprenentatge. Sovint se'n té una percepció negativa perquè s'associa a violència, però el fet que hi hagi conflicte no necessàriament implica que acabi en una situació de violència i, per tant, no s'ha de veure com a negatiu. Des d'aquesta visió el conflicte s'ha de gestionar educativament per aprendre a viure en comunitat i en relació amb els altres.

La **convivència** es defineix com la possibilitat d'ajudar l'alumnat a desenvolupar-se com a persones i, fins i tot, que esdevinguin agents transformadors de la societat en l'exercici de la seva ciutadania.

En canvi, la **violència** és una vulneració de drets humans i es defineix com l'ús de la força o del poder per malmetre l'altre. Cal destacar la necessitat de visibilitzar determinades conductes (el malnom, l'insult, l'empenta, el clatellot, la puntada de peu, comentaris sexistes, etc.) que, en ocasions, normalitzades sota l'aparença d'una broma, poden formar part d'un episodi de violència o discriminació.

Una bona intervenció en l'àmbit de la convivència pot prevenir l'aparició de la violència, i detectar-ne i acollir-ne les primeres manifestacions.

Els centres educatius són clau en la **prevenció** de qualsevol tipus de violència i també en la **reparació integral**, perquè poden construir garanties de **no repetició** i tenen una responsabilitat cabdal en la detecció i intervenció que es produeixi en l'àmbit educatiu, així com la detecció i l'acompanyament de l'alumnat que travessa situacions de violència fora de l'àmbit educatiu.

La Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència (d'ara endavant, LOPIVI), a l'article 1.2, defineix la **violència** com "tota aquella acció, omissió o tracte negligent que priva els menors d'edat dels seus drets i benestar, que amenaça o interfereix el seu ordenat desenvolupament físic, psíquic o social, amb independència de la seva forma i mitjà de comissió, incloent-hi l'efectuada a través de les tecnologies de la informació i la comunicació, especialment la violència digital".

L'article 5, apartat 8, de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la **violència masclista**, modificada per la Llei 17/2020, de 22 de desembre, defineix la violència masclista en l'àmbit educatiu com "qualsevol tipus de violència que es produeix en l'entorn educatiu entre els membres de la comunitat educativa. Es pot produir entre iguals, de major d'edat a menor d'edat o viceversa. Inclou l'assetjament, l'abús sexual i el maltractament físic, sexual, psíquic o emocional. Entre aquestes violències, n'hi ha que es produeixen per raó de gènere o d'identitat sexual".

La Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, explícita en l'article 12.6, sobre educació, que "s'ha de vetllar per la conscienciació i la prevenció de la **violència per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere** i oferir

mecanismes als centres perquè detectin situacions de discriminació o exclusió de qualsevol persona per les dites raons [...]”.

En aquest sentit l'article 22 de la Llei 4/2023, de 28 de febrer, per a la igualtat real i efectiva de les persones trans i per a la garantia dels drets de les persones LGTBI, estableix que el Govern i les administracions educatives, en l'exercici de les seves competències en la formació inicial i contínua del professorat, han d'incorporar continguts sobre diversitat sexual, de gènere i familiar de les persones LGTBI, amb la finalitat de capacitar el personal docent per a la detecció precoç entre l'alumnat d'algun indicador de maltractament en l'àmbit familiar per motiu d'orientació sexual, identitat sexual, expressió de gènere i característiques sexuals, així com del coneixement de les especials circumstàncies de l'assetjament i la violència escolar pels motius establerts en aquesta llei, les seves conseqüències, prevenció, detecció i formes d'actuació, amb especial atenció al ciberassetjament.

S'ha de tenir en compte que les violències poden ser implícites o explícites. Les primeres fan referència a les violències invisibles que prenen formes subtils, com el control, l'anul·lació, l'humor, el llenguatge, la publicitat, els cànons de bellesa irreal, la socialització del gènere o la feminització de la pobresa, entre d'altres. També serien violències implícites les discriminacions indirectes, és a dir, els actes que poden ser aparentment neutres, però que produeixen una indefensió d'unes persones cap a unes altres, sigui per acció o omissió, com pot ser retardar, obstaculitzar o no intervenir i, per tant, obrar amb manca de diligència deguda, de manera quantitativa i/o qualitativa.

Les violències explícites, per contra, són les que adopten formes visibles, com poden ser assetjament, amenaces, insults i crits, agressions físiques, violació, agressió sexual, maltractament, femicidi, matrimoni forçat i mutilació genital femenina, entre d'altres.

Així, les violències implícites es recullen com a violència estructural, violència simbòlica, violència institucional i revictimització o victimització secundària, i esdevenen el pas previ a les formes de violència explícita, com per exemple psicològica, sexual, física o digital, etc.

Tal com es recull en la justificació, aquest protocol incorpora una nova mirada basada en:

- La **perspectiva de gènere**, que defineix totes les discriminacions que es deriven del sistema sexe-gènere o que s'articulen amb el gènere, fet que ens ajuda a identificar com s'organitzen les relacions entre l'alumnat, així com en la resta de membres de la comunitat educativa a partir del gènere. Aquest és un bon punt de partida per prendre consciència de les relacions de dominació que se'n deriven.
- La **perspectiva interseccional**, que ofereix coneixement de com les violències vers la infància i l'adolescència es creuen amb altres eixos estructurals d'opressió com és l'origen, la raça, l'orientació sexual, la classe social, la precarietat econòmica, la discapacitat funcional o psíquica, així com la identitat i/o l'expressió de gènere, entre d'altres. La interacció d'aquestes discriminacions s'ha de tenir en compte a l'hora d'aplicar el protocol.
- L'**enfocament restauratiu global (ERG)**, que destaca la importància de les relacions per al benestar emocional, la resolució de conflictes, la prevenció i reparació de danys, i la creació de comunitat. En definitiva, se centra a cuidar les persones i les relacions.

En l'àmbit escolar, la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació (d'ara endavant LEC), en l'article 2 exposa els principis generals que regeixen el sistema educatiu, entre els quals destaquen els principis que garanteixen la transmissió i la consolidació dels valors propis d'una societat democràtica: llibertat personal, responsabilitat, solidaritat, respecte i igualtat; la inclusió escolar i la cohesió social, i el foment de la pau i el respecte als drets humans.

Així mateix, l'article 30 de la LOPIVI estableix els principis del sistema educatiu, que s'ha de regir, entre altres valors, pel "respecte mutu de tots els membres de la comunitat educativa i ha de fomentar una educació accessible, igualitària, inclusiva i de qualitat que permeti el ple desenvolupament dels nens, nenes i adolescents i la seva participació en una escola segura i lliure de violència" i ha de garantir "el respecte als altres, a la seva dignitat i als seus drets, especialment dels menors que pateixin especial vulnerabilitat per la seva condició de discapacitat o algun trastorn del neurodesenvolupament, la igualtat de gènere [...]", és a dir, "una educació orientada a l'aprenentatge de la prevenció i l'evitació de tota forma de violència i discriminació".

Segons l'article 10.1 de Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació, "el departament competent en matèria educativa, les universitats i els centres educatius, independentment de la titularitat, han de garantir la igualtat d'oportunitats, l'equitat i l'absència de qualsevol forma de discriminació o d'assetjament discriminatori als centres educatius, d'acord amb els principis rectoris del sistema educatiu que estableix la legislació específica en matèria educativa i el que determinen els tractats i convenis internacionals que garanteixen els drets i les llibertats fonamentals, entre els quals l'escola inclusiva i la coeducació".

En aquest sentit, l'article 19.1.e del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius, estableix que els centres han de determinar en les seves **normes d'organització i funcionament del centre (NOFC)**, entre altres continguts, "la **definició de les irregularitats** en què pot incórrer l'alumnat quan no siguin greument perjudicials per a la convivència, i l'establiment de les **mesures correctores** d'aquestes irregularitats, així com les circumstàncies que en poden augmentar o disminuir la gravetat".

D'altra banda, l'article 37.1 de la LEC estableix com a **faltes greument perjudicials per a la convivència**, entre d'altres, les conductes següents: "les injúries, ofenses, agressions físiques, amenaces, vexacions o humiliacions a altres membres de la comunitat educativa, el deteriorament intencionat de llurs pertinences i els actes que atemptin greument contra llur intimitat o llur integritat personal", ja siguin exercides de forma puntual o continuada. Convé tenir en compte que qualsevol dels actes o conductes anteriors, quan impliquin qualsevol tipus de discriminació, **s'han de considerar especialment greus** (art. 37.2 de la LEC). Les **sancions** que es poden imposar per la comissió d'alguna d'aquestes faltes queden recollides en l'article 37.3 de la LEC.

En qualsevol cas, l'aplicació d'aquestes mesures i sancions s'ha d'inscriure sempre **en el marc de l'acció educativa** i té per finalitat contribuir a la **millora del procés educatiu de l'alumnat**.

Entre les **conductes contràries a la convivència** que han de constar a les NOFC de cada centre hi ha d'haver, si més no, totes les que tipifica l'apartat 1 de l'article 37 de la LEC, quan no siguin de caràcter greu.

La **gravetat** d'aquestes conductes serà determinada, entre altres factors, pel **dany** ocasionat en l'alumnat que les pateix, la **intencionalitat** per part de qui les exerceix i, fins i tot, per la **repercussió** que pugui tenir en la comunitat escolar. També pel possible **desequilibri o desigualtat relacional** entre les parts implicades en una possible situació de violència, com en el cas de l'assetjament escolar o altres tipus de violències. En aquest sentit, cal capacitar la comunitat educativa per identificar els indicadors de qualsevol tipus de violència, i establir canals segurs per poder comunicar-les.

En el marc d'aquest protocol, es consideren faltes greument perjudicials per a la convivència situacions de violència greu com **l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació i les violències masclistes**.

A) Assetjament escolar

És un fenomen social que es dona en un grup i que implica un tipus de maltractament sostingut en el temps que es caracteritza per una persecució física, verbal i/o social, sempre psicològica, que s'origina en entorns educatius on un o més infants o joves exerceixen abús de poder sobre d'altres.

En funció de les creences i dels prejudicis de la persona assetjadora, es poden diferenciar diferents eixos d'opressió d'acord amb la perspectiva interseccional: l'origen ètnic, racial o nacional, la religió, l'orientació afectivosexual, la identitat i expressió de gènere, la discapacitat, el sexe i qualsevol altra condició personal o social.

En cas que l'assetjament es faci mitjançant l'ús d'eines tecnològiques, pren el nom de "ciberassetjament".

Característiques:

L'assetjament escolar presenta les característiques següents:

- Existeix una situació de **dominació i abús de poder** que impedeix que la persona assetjada pugui sortir de la situació per ella mateixa.
- Hi ha **intencionalitat** de fer mal.
- La persona que pateix es troba en una **posició d'indefensió** enfront de qui l'intimida, i això té com a conseqüència inseguretat i deteriorament de l'autoestima.
- La continuïtat de les agressions comporta un **dolor sostingut** en el temps.
- Li pot ocórrer a **qualsevol alumne o alumna**. Si en el grup hi ha alumnat que l'exerceix, qualsevol alumne o alumna pot patir-lo.
- En tant que és un fenomen de grup, implica també alumnat **espectador**.

Les agressions poden ser verbals i/o físiques, sempre tenen un component psicològic i es poden manifestar de forma directa o indirecta.

En les formes directes, la persona agressora dona la cara, la víctima identifica qui li està fent mal. En canvi, les formes indirectes poden ser molt subtils: la víctima percep que hi ha alguna cosa que no rutlla, però no acaba de saber què està passant ni qui n'és responsable.

Totes les agressions acostumen a ser poc visibles per a les persones adultes, i per tant és difícil d'identificar-ne i diagnosticar-ne la gravetat. Cal afegir, a més, les dificultats de l'alumne o alumna que pateix assetjament per revelar els fets i demanar ajuda.

També cal tenir present que l'assetjament és un fenomen de grup i que, per tant, no es pot reduir a una dialèctica entre l'alumnat que l'exerceix i l'alumnat que el pateix, i és molt important tenir en compte el context on es produeixen les agressions i tenir present l'alumnat espectador com a part implicada.

El ciberassetjament presenta, a més de les característiques pròpies de l'assetjament, uns trets específics que fan augmentar el patiment de la persona ciberassetjada, entre d'altres:

- **Possible anonimat** de l'alumnat que l'exerceix. Sovint qui maltracta canvia la identificació, utilitza pseudònims, altera el llenguatge, etc., cosa que en dificulta la identificació i pot proporcionar-li una sensació d'impunitat.
- **Consciència del dolor** per part de l'alumnat que assetja. Davant la despersonificació que comporta la identitat digital, hi ha la intencionalitat de fer mal pròpia de l'assetjament, però un baix nivell de consciència del patiment de la víctima.
- **Perdurabilitat**: els efectes de l'acció es prolonguen en el temps i l'espai. La informació lesiva està disponible les 24 hores de dia i la majoria de vegades és difícil eliminar el material publicat, que pot estar exposat públicament durant molt de temps.
- **Relació amb l'assetjament**: és freqüent que el ciberassetjament entre l'alumnat estigui lligat a situacions d'assetjament escolar en la vida real.
- **Difusió exponencial**: degut a les característiques dels mitjans utilitzats, l'impacte de l'agressió pot ser molt més gran. Internet aporta a la difusió un creixement exponencial.
- **Impossibilitat de defensar-se** per part de qui pateix l'assetjament i pot passar molt de temps fins que s'assabenti que l'està patint. D'altra banda, la virtualitat dificulta que hi hagi una retroacció que faci aturar l'agressió. A les agressions pròpies de l'assetjament, se li poden afegir altres conductes, com la suplantació d'identitat, el robatori de contrasenyes, etc.

En definitiva, la víctima pateix més inseguretat o vulnerabilitat en quedar-se sense espais de protecció, ja que pot estar rebent constantment missatges de mòbil o a l'ordinador o ser difamada contínuament en una xarxa social.

B) Conductes d'odi i discriminació

Són comportaments i actituds individuals, socials i institucionals que propicien un tracte d'inferioritat a persones o grups socials pels seus trets o atributs.

Els diferents motius de discriminació són:

- **Discriminació per sexe o gènere, orientació o identitat sexual** (es desenvolupa en l'apartat c, on s'exposen les violències masclistes).
- **Discriminació per discapacitat física, sensorial, intel·lectual o mental o altres tipus de diversitat funcional**: és el menysteniment o la infravaloració d'una persona pel fet de tenir algun tipus de discapacitat, ja sigui sensorial, física, intel·lectual o mental.

- **Discriminació per origen territorial o nacional i xenofòbia:** és el tractament d'un grup humà o persona com a inferior per la seva pertinença a un determinat grup racial o ètnic o pel seu lloc d'origen. En el cas que l'aversion es manifesti cap a les persones estrangeres, s'anomena "**xenofòbia**".

Altres possibles tipus de discriminació són la discriminació per nivell cultural i econòmic (aporofòbia), religiosa, política, aspecte físic o indumentària i la resta de formes recollides a l'article 1.3 de la Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació.

Hem de tenir en compte que els factors de discriminació poden ser múltiples i interseccionals quan una persona és discriminada, de manera simultània o consecutiva, per dues o més causes, com estableix l'article 3.c de Llei 4/2023, de 28 de febrer.

En ocasions, aquestes conductes poden respondre no a simples prejudicis o estereotips, sinó a una forta motivació ideològica que justifica l'ús de la violència. En aquests casos ens podríem trobar davant una situació d'extremisme violent.

- **Extremisme violent:** "són les creences i els actes d'aquells que donen suport a la violència o en fan ús per motius ideològics amb la finalitat d'imposar opinions ideològiques, religioses o polítiques radicals", segons la UNESCO. Els corpus doctrinals que condueixen aquests extremismos violents poden ser diversos, ja siguin de base religiosa, identitària, política o de causa única.

C) Violències masclistes

La violència masclista, segons l'article 3 de la Llei 5/2008, és la violació dels drets humans a través de la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloent-hi les amenaces, les intimidacions i les coaccions, té com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si té lloc en l'àmbit públic com en el privat.

L'article 5 de la Llei 5/2008 defineix la violència masclista en l'àmbit educatiu com la que comprèn qualsevol tipus de violència que té lloc en l'entorn educatiu entre els membres de la comunitat educativa. Es pot produir entre iguals, de més edat a menys, o viceversa. Inclou l'assetjament, l'abús sexual i el maltractament físic, sexual, psíquic o emocional, i entre aquestes violències n'hi ha que es produeixen per raó de gènere o d'identitat sexual.

Així mateix, l'article 4.g de la Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, defineix l'assetjament per raó de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere com qualsevol comportament basat en l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere d'una persona que tingui la finalitat o provoqui l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat o la seva integritat física o psíquica o de crear-li un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest.

En aquest sentit, al centre educatiu cal estar amatents especialment a les violències exercides sobre l'alumnat per raó de la seva orientació afectivosexual, identitat i/o expressió de gènere. I, a més de protegir qualsevol persona que pateixi una situació de violència, cal donar una resposta educativa i preventiva basada en el respecte a la diversitat sexual, de gènere i familiar (famílies homoparentals, monoparentals, etc.) de tots els membres de la comunitat educativa.

L'alumnat que pateix violència per la seva orientació afectivosexual, identitat i/o expressió de gènere requereix una resposta ràpida i efectiva per part del professorat. Cal prestar atenció per detectar aquestes situacions, tot i que no sempre és fàcil, i vetllar perquè tant les persones afectades com el grup proper comuniquin el que està passant.

També les seves famílies han d'extremar l'atenció per poder adonar-se del que està passant. És important compartir amb fills i filles el que senten i el que els passa per afavorir la seva acceptació i evitar la culpabilització. A més, aquesta comunicació pot facilitar la prevenció de situacions de discriminació o la seva detecció.

Pel que fa a l'alumnat transgènere, els centres educatius tenen a la seva disposició el Protocol per a l'atenció i acompanyament de l'alumnat transgènere en els centres educatius.

Així doncs, en aquest context les violències masclistes es poden manifestar de les maneres següents:

- **Discriminació per sexe o gènere, orientació, expressió de gènere o identitat sexual:**

Discriminació per sexe és una conducta d'odi i discriminació que es manifesta pel menysteniment o la desvaloració de tot el que són o fan les persones de l'altre sexe. En la nostra societat, en tractar-se d'una societat eminentment patriarcal, el sexisme fonamentalment es dirigeix a les dones, nenes, nens i joves.

La **discriminació per orientació, expressió de gènere o identitat sexual** és una conducta d'odi i discriminació que es manifesta mostrant aversió, hostilitat, odi o desaprovació envers totes les persones que no entren dins l'heteronormativitat, com lesbianes, gais, bisexuals, transgènere, intersexuals, entre d'altres, i sovint envers la idea mateixa de diversitat sexual.

- **Violències en una relació sexoafectiva**

En l'adolescència es comencen a donar les primeres relacions sexoafectives, com una exploració i aprenentatge, per això algunes relacions són menys estables i menys tancades. En aquest marc poden ocórrer comportaments abusius masclistes, exercits amb violència psicològica, física o sexual. Aquestes violències a vegades són menystingudes perquè es percep que el vincle no és fort i que es pot trencar en qualsevol moment. A més a més, les víctimes poden viure sentiments de vergonya i culpa (Cantera, Estébanez i Vázquez, 2009, p. 14, citat a Barjola, de la Fuente Rodó-Zárate, 2021).

Pel que fa a l'alumnat LGBTI, i en particular l'alumnat transgènere, a més dels evidents canvis físics i psíquics que es donen a l'adolescència, hi ha un procés de la pròpia acceptació que esdevé complex si l'entorn afectiu no accepta la diversitat.

Cal destacar la proposta d'escala cíclica (Fumero, Moreno i Ruiz, 2016, p. 71-79), que explica les possibles fases d'una relació abusiva on succeeixen situacions que oscil·len entre esclats de violència i falsos penediments i expectatives d'amor, que fan que la víctima vegi progressivament aquestes conductes com a normals en una relació amorosa, i es fa difícil sortir d'aquest cicle.

És important conèixer i identificar aquestes fases per abordar la situació segons en quin moment està la víctima. L'espai educatiu és clau per treballar i enfortir les relacions i el context social de la víctima (vegeu l'annex 7.1.3 Violències masclistes).

● **Violències sexuals**

La violència sexual és qualsevol acte que atempti i anul·li la llibertat i la integritat personal imposant comportaments de contingut sexual mitjançant mecanismes de control i dominació. No són actes puntuals sinó que s'han d'entendre com un problema social i estructural de vulneració de drets humans. Són comportaments que s'adquireixen a través de la socialització de gènere per les desigualtats socials i per una manca d'educació sexual (vegeu l'annex 7.1.3 Violències masclistes).

Inclou diversos comportaments que es poden donar de manera verbal (bromes sexuals, humor sexista, floretes, comentaris sexuals cap als cossos, insistència per tenir sexe, l'amenaça sexual, etc.), física (traspàs de límits, accés al cos, tocaments, l'exhibició, assetjament sexual i per raó de sexe, violació, etc.) i finalment de manera digital (pornodifusió no consentida o *sexpreading*).

També són formes de violència sexual, segons la Llei 5/2008, els matrimonis forçats, dins de l'àmbit familiar, i la mutilació genital femenina, dins de l'àmbit social o comunitari.

Aquestes violències poden ser perpetrades per qualsevol persona, ja sigui entre menors o majors d'edat, en l'espai públic o privat, ja sigui a casa, a l'escola, a la feina, al carrer, als espais d'oci, als centres esportius o de salut, a les xarxes socials o a Internet, entre d'altres, amb independència del vincle que hi hagi entre la persona que exerceix la violència i la que la rep.

5. Prevenció

La **prevenció**, juntament amb la reparació integral considerada en la fase d'intervenció educativa, constitueix un dels eixos fonamentals del present protocol. Entenem per "prevenció" totes les actuacions que els centres educatius duen a terme, en el marc del seu projecte de convivència, dirigides a capacitar tot l'alumnat i la resta de la comunitat educativa per a la convivència i la gestió positiva dels conflictes; és a dir, les actuacions que contribueixen a fer de l'escola o l'institut un lloc d'aprenentatge que afavoreix el creixement personal i un clima relacional de confiança i seguretat. En aquest sentit, el Departament d'Educació posa a disposició dels centres educatius eines i recursos per facilitar l'elaboració i la implementació dels seus projectes de convivència.

Aquestes actuacions poden ser comunitàries (adreçades a tot l'alumnat o comunitat educativa) o centrades en etapes educatives o específiques (adreçades a col·lectius més vulnerables o de més risc). Així mateix, és important que els diversos agents educatius responsables de determinats programes, formacions i actuacions preventives, estiguin formats i capacitats en temes de convivència, gestió positiva dels conflictes i violència en l'àmbit educatiu.

Quan es parla de prevenció es fa referència fonamentalment a la **provenció**, la **sensibilització** i la **detecció preventiva continuada (observació conscient)**.

Entenem per "**provenció**" el conjunt d'actuacions adreçades a l'**alumnat** per tal de **promoure el benestar** mitjançant el desenvolupament d'estratègies per a la convivència positiva, potenciant els **factors de protecció** propis com les capacitats, habilitats i competències per a la gestió positiva dels conflictes.

En aquest sentit, els centres educatius han de desenvolupar accions proactives que ajudin a fer que l'alumnat sigui competent en la relació amb si mateix, amb els altres i amb el món, i propiciïn el seu èxit acadèmic, personal i social. Aquestes accions han d'anar adreçades principalment al foment de **valors i actituds convivencials** que afavoreixin el **benestar emocional** i el desenvolupament de la **ciutadania democràtica i la consciència global**.

Per tant, convé treballar amb l'alumnat l'**educació socioemocional**, que els capacita per conèixer i reconèixer les pròpies emocions i les dels altres, i saber expressar-les, utilitzar-les i gestionar-les de manera positiva, i la **gestió positiva dels conflictes**, emmarcada en l'**enfocament restauratiu global (ERG)**, que ofereix eines que pretenen millorar la convivència a través de la creació de vincles, de fer comunitat i d'abordar el conflicte des de la reparació del dany i el restabliment de les relacions personals. L'ERG no constitueix tan sols una suma de metodologies, pràctiques i processos preventius i responsius per implementar en els centres educatius, sinó que suposa, a més, un canvi de mirada i de cultura de centre que interpel·la personalment i organitzativament i obliga a una revisió en profunditat dels seus sistemes de funcionament (individuals i grupals) i de les estructures organitzatives per tal d'aconseguir una comunitat educativa restaurativa i resiliència.

D'altra banda, cal treballar la **coeducació i la perspectiva de gènere**, entesa com les accions educatives fonamentades en el reconeixement de les potencialitats i les individualitats de les nenes i els nens, i de les noies i els nois, independentment del sexe, l'orientació afectivosexual, la identitat o expressió de gènere, per potenciar la igualtat real d'oportunitats i l'**educació intercultural**, amb la finalitat última d'aconseguir la igualtat en drets, deures i oportunitats de totes les persones i el dret a la diferència en un marc de valors convivencials compartits, tot promovent espais de relació i inclusió.

L'article 4 del Decret 175/2022, de 27 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica, estableix com uns dels principis pedagògics la coeducació, i com un dels vectors, la perspectiva de gènere.

Resulta igualment important el desenvolupament dels estadis de raonament moral (Kohlberg) amb el treball de valors com **el respecte, la solidaritat i la pau**, entre d'altres, per tal d'afavorir el creixement personal i el judici ètic de l'alumnat i aconseguir així ser ciutadans responsables i compromesos amb una societat plural i democràtica.

Entenem per **sensibilització** el conjunt d'actuacions adreçades a tota la **comunitat educativa** per tal que aquesta **prengui consciència** davant **situacions que vulneren drets, de manera que allunyen o trenquen el benestar** tant personal com col·lectiu en el centre educatiu (l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació, les violències masclistes, etc.).

Aquestes actuacions es concreten fonamentalment en sessions d'informació o formació sobre els diversos tipus de violències i/o la celebració de dies internacionals, i redueixen els **factors de risc**.

Els **factors de risc** d'aquestes situacions de violència són diversos, per la qual cosa serà necessari un enfocament multidisciplinari per treballar-ne la prevenció. Aquests factors poden vincular-se a diferents àmbits: el desenvolupament personal, el context escolar, l'àmbit familiar i l'entorn, i encara que es podrien donar de forma aïllada sovint s'interrelacionen.

En aquest sentit, la prevenció ha d'anar enfocada a incidir en els diversos tipus de violències i a donar eines per detectar-ne les diferents manifestacions.

Entenem per **detecció preventiva continuada (observació conscient)** el conjunt d'actuacions que permeten l'**observació del benestar i les relacions** de tota la **comunitat educativa**, en relació amb l'abordatge dels diversos tipus de violències, amb una especial atenció a la dinàmica de grups, pel que fa a les situacions d'assetjament i ciberassetjament. També inclouen els **indicadors** de coneixement o sospita de diversos tipus de violències i les **vies de comunicació internes** que permeten comunicar als centres situacions d'alerta.

Quan es parla d'**observar el benestar**, es parla fonamentalment d'acollir la **salut integral** de qui forma part de la comunitat educativa. Des d'aquesta perspectiva de salut, s'ha de poder revisar no únicament les relacions saludables, sinó endinsar-se en la salut de cada persona apostant per l'observació de les seves dimensions de salut: física, salut mental, salut emocional

i salut espiritual (OMS). En aquest sentit, és necessari involucrar la **comissió de convivència** conjuntament amb el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat en l'observació del benestar dins del centre educatiu, entre altres moltes tasques relacionades amb el seguiment i l'avaluació anual del projecte de convivència.

Una bona pràctica en relació amb l'observació de les **relacions** dins la comunitat educativa, és poder revisar com són de saludables les relacions entre la família i el centre, entre el professorat, entre l'alumnat, i entre l'alumnat i el professorat. És important reconèixer que és a través d'aquesta visió global com es pot veure el **clima relacional de centre**, no únicament tenint en compte les relacions entre infants i joves.

En aquest darrer cas, els professionals d'àmbit educatiu que intervenen en els **espais i temps lectius i no lectius** han de garantir una observació i supervisió educativa i efectiva. Cal estar amatents, per tant, a les relacions dins el recinte escolar o durant les activitats complementàries i extraescolars o la prestació de serveis escolars de menjador i transport o d'altres organitzats pel centre. També si tenen lloc fora del recinte escolar, si estan motivades per la vida escolar o hi estan directament relacionades i afecten altres alumnes o altres membres de la comunitat educativa.

Per copsar el benestar i les relacions entre l'alumnat i la resta de la comunitat educativa, els centres poden disposar d'**eines i recursos** com ara sociogrames, qüestionaris de satisfacció, alumnat sentinella, tutoria entre iguals, tutoria individualitzada, etc.

Pel que fa a les relacions entre **família i escola**, cal facilitar els processos de corresponsabilització i promoure la implicació de les famílies en el procés escolar i educatiu dels seus fills i filles. Per a tal fi, els centres poden oferir eines com l'espai Famílies del web del Departament d'Educació.

Davant situacions de conflicte relacionades amb la convivència escolar, els centres poden rebre assessorament de la Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE).

Aquest protocol, a més, inclou **indicadors de coneixement o sospita** davant de conductes o situacions de violència. Aquests indicadors (de tipus físic, conductuals, i en relació amb l'ús d'eines tecnològiques, emocionals i relacionals), que els centres poden completar si ho consideren oportú, convé que siguin coneguts no tan sols pel professorat, sinó per l'alumnat i la resta de membres de la comunitat educativa (vegeu l'annex 7.1, Recursos per a la prevenció dels diversos tipus de violència).

Així mateix, cal que els centres facilitin **canals de comunicació interns** (adreça electrònica, qui és la persona coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat, etc.), perquè qualsevol membre de la comunitat educativa pugui fer arribar a les direccions dels centres possibles situacions d'assetjament escolar o altres tipus de violències. En aquest sentit, cal observar i valorar periòdicament el seu funcionament, si són útils o si, per contra, és necessari redirigir els canals ja oberts o obrir-ne de nous. Per facilitar la comunicació de situacions de risc o situacions d'alerta per part de l'alumnat s'ha de treballar des de l'empoderament de l'infant o jove, responsabilitzant-lo del seu propi benestar i el del grup.

El Departament d'Educació disposa la UsApps com un canal de comunicació per a tota la comunitat educativa per tal de comunicar qualsevol situació de violència i contactar amb la Unitat de Suport a l'Alumnat en Situació de Violència (USAV).

Recursos per a la prevenció de situacions de violència en l'àmbit educatiu (vegeu l'annex 7.1)

- Assetjament i ciberassetjament escolar
- Conductes d'odi i discriminació
- Violències masclistes

6. Circuit d'actuació

6.1. Detecció i identificació

Davant el coneixement o la sospita per part de qualsevol membre de la comunitat educativa d'una situació de violència, caldrà distingir inicialment l'àmbit on es produeix i qui l'exerceix.

A) Si la violència detectada s'exerceix en l'àmbit **educatiu** (ja sigui dins o fora del centre, en activitats extraescolars o complementàries, per exemple), caldrà distingir qui l'exerceix:

A.1. En cas que sigui **un alumne o alumna** menor o major d'edat, cal tenir en compte que, davant d'una situació de violència, en funció de la seva tipologia o circumstàncies no sempre se'n desprenen les mateixes actuacions, per tant els centres educatius, sobre la base del que determina l'article 37.1 de la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació (LEC), i l'article 19.1.e del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius (DAC), hauran de distingir entre:

- **Irregularitats-conductes contràries a la convivència** que no revesteixen, en principi, un caràcter greu.
- **Conductes greument perjudicials per a la convivència.**

A.2. En cas que sigui **personal docent, PAS, PAE, altres professionals i/o membres de la comunitat educativa (adult)** qui ha exercit el maltractament, caldrà informar la direcció del centre, que ha d'aplicar el Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu.

B) Si la violència detectada s'exerceix en l'àmbit **familiar** o no educatiu, caldrà aplicar el Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu.

6.1.1. Actuacions davant d'irregularitats o conductes contràries a la convivència

Davant d'aquestes situacions, els centres educatius han de preveure en les normes d'organització i funcionament del centre (NOFC) o en el projecte de convivència les actuacions per donar-hi resposta. Es podrà sol·licitar l'assessorament de la Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE), sempre que es consideri oportú.

Les NOFC, a més de la definició de les irregularitats i l'establiment de mesures correctores, tal com es recull al capítol 4. Marc conceptual d'aquest protocol, han d'incorporar també les **mesures de promoció de la convivència** establertes en el centre, així com els **mecanismes i les fórmules per a la prevenció i la resolució de conflictes**. Entre aquests mecanismes s'ha de considerar el de la **mediació**, sens perjudici de les altres iniciatives de foment de la

convivència i de la resolució pacífica dels conflictes, com les pràctiques restauratives. Aquests aspectes que preveuen les NOFC han de ser desenvolupats en el projecte de convivència del centre, que té la missió fonamental de capacitar tot l'alumnat i la resta de la comunitat escolar per a la convivència i la gestió positiva dels conflictes.

El projecte de convivència té, entre altres objectius, el foment d'una cultura de la pau i la no-violència i del diàleg com a eina bàsica en la gestió dels conflictes, per tal d'aconseguir una pau positiva, entesa com "el procés de realització de la justícia en els diferents nivells de la relació humana [...], un concepte dinàmic que ens porta a **aflorar, afrontar i resoldre els conflictes de forma no violenta**, el fi de la qual és aconseguir l'harmonia de la persona amb ella mateixa, amb la naturalesa i amb les altres persones"². Per a tal fi, els centres educatius han de desenvolupar competències relacionals no violentes, metodologies proactives per promoure la prevenció i incorporar en el currículum el desenvolupament de les habilitats de pau (entre d'altres, l'escolta i la comunicació no violenta).

Des de la publicació del Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius de Catalunya, que regula la mediació escolar com a procés educatiu de gestió de conflictes, i la implementació del Programa de convivència i mediació escolar del Departament d'Educació, molts centres educatius han establert la **mediació** com un procés en la resolució de conflictes generats per conductes de l'alumnat contràries a les normes de convivència, sempre que no s'hagi emprat greu violència o intimidació, entre altres consideracions (art. 25.2 del Decret de drets i deures). La mediació reforça el caràcter educatiu que han de tenir els processos i les accions que s'emprenguin, tant per prevenir com per corregir conductes inadequades.

En l'actualitat, la mediació és considerada com un procés que s'inclou dins de l'enfocament restauratiu global (ERG), el qual ofereix més eines que pretenen millorar la convivència a través de la creació de vincles, de fer comunitat i d'abordar el conflicte des de la reparació del dany i el restabliment de les relacions personals. A més, l'ERG promou la participació de tot l'alumnat implicat en un conflicte, sigui directament o indirectament, en processos que els permeten responsabilitzar-se de les seves accions i comprometre's en les solucions.

L'ERG implica repensar conceptes clau sobre convivència i qüestionar-nos sobre com interpretem les conductes desafiantes o disruptives i la creació d'entorns amables on tothom pugui desenvolupar-se com a persona.

Així mateix, l'ERG ofereix tant estratègies proventives i proactives (cercles, la comunicació no violenta, etc.) com estratègies responsives per tal de donar resposta als conflictes des de la participació, el respecte i la reparació del dany, si és el cas (converses restauratives, petites reunions restauratives o mediació entre iguals, reunions restauratives més grans i els cercles de resolució de problemes a l'aula). Tot el ventall de pràctiques responsives poden ser formals i informals en funció de la gravetat dels fets.

2. Caireta, Marina; Barbeito, Cécile (2002). *Introducció de conceptes: pau, violència, conflicte*. Escola de Cultura de Pau. Barcelona: UAB.

En qualsevol cas, les característiques de tot procés restauratiu, davant un conflicte, sigui greu o no, són:

- La voluntarietat.
- La confidencialitat (excepte en situacions on hi hagi una situació de risc personal).
- L'autogestió: les persones afectades són les que decideixen com resoldre el conflicte.

I els indicadors de viabilitat que cal tenir en compte de qualsevol procés restauratiu són:

- L'acceptació de responsabilitat
- El desig de reparar
- El desig de ser reparat.

Davant les irregularitats o les conductes contràries a la convivència que poden implicar un dany lleu, es poden utilitzar **pràctiques o processos restauratius de tipus responsiu**:

- **La conversa restaurativa:** altrament anomenada “entrevista restaurativa” o “escolta restaurativa”, és el procés de base de qualsevol pràctica restaurativa. Requereix la capacitació en habilitats concretes de facilitació, que inclouen: domini del procés incorporant els principis restauratius per a la gestió de les relacions i el conflicte, l'ús de les preguntes restauratives, l'ús de l'escolta atenta i la línia de temps pel que fa a la construcció de la història, la identificació de pensaments i emocions, la identificació de les necessitats de cadascú i la consecució d'acords concrets i realitzables per donar resposta a les necessitats i a la resolució positiva del conflicte.
- La trobada restaurativa, el racó de parlar i escoltar autogestionat pels alumnes, la mediació o reunions restauratives de pati a primària, les petites reunions restauratives o mediacions informals entre iguals a primària i a secundària, les intervencions espontànies al pati, la reunió preparada amb cura i gestionada per un adult.
- **Reunions restauratives.** La petita reunió restaurativa semiformal, la mediació i també la mediació entre alumnat, es produeix quan convoquem les persones afectades per un conflicte a asseure's i parlar en una trobada conjunta, en el marc del servei de mediació, en el cas que el centre en disposi. Per convocar les persones a parlar, si el conflicte o l'incident és mínimament greu, caldrà tenir-una conversa o entrevista restaurativa prèvia a la trobada conjunta i donar-se les condicions de viabilitat (l'acceptació de responsabilitat, el desig de reparar, el desig de ser reparat). En la mediació, les parts exposen el conflicte i proposen la solució i la persona o persones facilitadores o mediadores s'ocupen principalment d'afavorir i equilibrar la comunicació vetllant pel correcte desenvolupament del procés i de les relacions de respecte i cooperació entre les parts implicades. Les reunions restauratives poden incorporar altres persones a més de les que han estat afectades directament per un conflicte; per exemple, persones de suport, persones afectades secundàries o altres membres de la comunitat. Quan hi ha un dany el facilitador o facilitadora és neutral respecte a les persones i no respecte als fets.
- **Els cercles de resolució de problemes** a l'aula busquen la participació activa del grup en la cerca d'accions concretes per donar resposta a les necessitats que queden al descobert

en situacions que l'afecten i, si hi ha hagut un dany, poder reparar; per exemple, per avaluar la marxa del grup i proposar millores, per tractar una situació que crea malestar en el grup i, també, per parlar d'un conflicte que ha afectat tot el grup. És important tenir en compte no tractar amb tot el grup les situacions concretes que n'afecten només una part i, especialment, quan hi ha danys concrets que afecten alguna persona. Per fer cercles de resolució de problemes és important que tant la persona facilitadora com el grup tingui experiència prèvia en cercles proactius, i la persona facilitadora, entrenament en cercles de resolució de problemes.

En el marc d'aquests processos, el centre pot fer ús de la carta de compromís educatiu (document de continguts específics addicionals - addenda), on es poden establir acords i compromisos amb les famílies de l'alumnat implicat per tal de facilitar-ne el seguiment individualitzat.

L'addenda de continguts específics, l'han de signar la mare, el pare, o el tutor o tutora de l'alumne o alumna, i el tutor o tutora del centre. També pot tenir protagonisme l'alumnat implicat en aquest document: afegir-hi propostes pròpies i formalitzar-ne el compromís amb la seva signatura.

En conclusió, **davant irregularitats o conductes contràries a la convivència**, els centres educatius han d'aplicar els processos educatius que hagin previst en el marc de la seva autonomia i, en funció de la resposta de l'alumnat, han d'actuar com preveu el circuit d'aquest protocol: fent-ne el seguiment i tancament, en cas positiu, o bé derivant la incidència a la direcció del centre, en cas negatiu. En aquest darrer cas es pot demanar orientació a la Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE).

6.1.2. Faltes greument perjudicials per a la convivència

L'article 37.1 de la LEC estableix com a faltes greument perjudicials per a la convivència, entre d'altres, les conductes següents: "les injúries, ofenses, agressions físiques, amenaces, vexacions o humiliacions a altres membres de la comunitat educativa, el deteriorament intencionat de llurs pertinences i els actes que atemptin greument contra llur intimitat o llur integritat personal", ja siguin exercides de forma puntual o continuada. Convé tenir en compte que qualsevol dels actes o conductes anteriors, quan impliquin qualsevol tipus de discriminació, **s'han de considerar especialment greus** (art. 37.2 de la LEC).

Es consideren faltes greument perjudicials per a la convivència situacions de violència greu com **l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació i les violències masclistes**.

El procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència té com a objectiu fonamental dotar els centres educatius d'una eina per valorar i intervenir davant aquest tipus de situacions, entenent-les com les conductes tipificades en l'article 37.1 de la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació, que perjudiquen greument la convivència escolar, i les situacions de violència greu objecte d'aquest protocol.

6.2. Valoració: diagnosi i tipificació de la situació de violència

Davant d'una possible conducta greument perjudicial per a la convivència exercida entre l'alumnat, cal posar-ho immediatament en coneixement de la direcció del centre. Així mateix, el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat ha de treballar conjuntament amb la direcció del centre, atès que té assignades les funcions de protecció de l'alumnat.

En aquest sentit, tal com es recull en l'apartat de Prevenció, és important que les direccions dels centres estableixin **canals de comunicació interns** (telèfon, adreça electrònica) per demanar ajuda si es detecta una situació de violència, tant per l'alumnat, les famílies o els docents.

Els centres educatius tenen a disposició la Unitat de Suport a l'Alumnat en situació de Violència (USAV), que assessora i acompanya des de la valoració inicial de la situació de violència, conjuntament amb la inspecció educativa i l'EAP del territori.

6.2.1. Activació de la situació d'alerta

En el moment que es detecta una possible situació de violència la direcció del centre ha de fer un registre de la situació (recurs 1 – Registre de les violències de l'alumnat REVA).

6.2.2. Equip de valoració

La direcció del centre educatiu ha de definir un equip de valoració que estarà integrat per diferents professionals en funció dels recursos disponibles.

Per tal de formar aquest equip es recomana:

- Vetllar perquè la composició sigui estable en l'acompanyament del cas detectat.
- Que estigui integrat per cinc o sis professionals com a màxim.
- Que en formin part, com a mínim, el tutor o tutora, el o la cap d'estudis, el professional orientador del centre i/o el mestre o mestra de pedagogia terapèutica i el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat.
- Que tinguin coneixements en convivència, gestió de conflictes i abordatge de qualsevol tipus de violència.

Cal considerar la participació de les persones referents dels EAP del centre educatiu o algun altre professional dels serveis educatius del territori.

En el cas que el municipi disposi de serveis especialitzats en l'abordatge de qualsevol tipus de violència, el director o directora podrà considerar la participació d'alguns professionals d'aquest servei en aquest equip de valoració.

6.2.3. Fase diagnòstica

L'equip de valoració efectua una compilació i una recollida de la informació necessària per tal d'identificar, entre altres aspectes, les persones implicades, els tipus de violències que s'han comès, la temporalitat, els canals o els entorns en què s'han produït les violències.

Tota aquesta informació es pot recollir a partir d'entrevistes amb alumnat i famílies, i si escau, altres eines diagnòstiques, com sociogrames. És important que l'obtenció d'informació es faci des del respecte i la no estigmatització de l'alumnat. Aquesta informació servirà per començar a elaborar l'informe de cas (vegeu annex 7.2 recursos per a la valoració)

6.2.4. Fase de tipificació

L'equip de valoració, a partir de la informació recollida, classifica el cas: assetjament escolar, conductes d'odi i discriminació o violències masclistes. A banda, fa una primera concreció de les necessitats educatives de l'alumnat implicat (vegeu l'apartat 6.4.3). Amb aquesta informació s'acabarà d'elaborar l'informe de cas. Com a suport per a la tipificació, vegeu l'apartat sobre tipus de violències del capítol Marc conceptual.

Es recomana que en un termini de **48 hores des de la detecció de la situació de violència**, o de 72 hores en cas que s'hagin d'aplicar altres eines diagnòstiques a part de les entrevistes, s'elabori l'informe de cas i es lliuri a la direcció del centre.

Correspon al director o directora del centre fer la **valoració definitiva** de la situació a partir de l'informe de cas i la tipificació proposada per l'equip de valoració. En aquest procés de valoració, el director o directora pot comptar amb l'**assessorament** de la inspecció d'educació, de la Unitat d'Atenció i Suport a l'Alumnat en situació de Violència (USAV) i de l'EAP, si és necessari. Tota la informació del cas caldrà registrar-la al Registre de violències de l'alumnat (REVA).

En el cas que es valori que **NO es tracta d'una situació** d'assetjament escolar, de conductes d'odi i discriminació o de violència masclista, s'ha de comunicar a l'alumnat i a les famílies i implementar els mesures educatives i de prevenció més adients per donar resposta al cas, tal com es recull a Irregularitats o conductes contràries a la convivència (vegeu l'apartat 6.1.2).

En el cas que es valori que **SÍ que es tracta d'una situació** de violència esmentada anteriorment, es comunicarà a l'alumnat i a les famílies, al tutor o tutora de l'alumne o alumna implicat, a la Inspecció d'Educació i, si escau, a altres instàncies pertinents (vegeu 6.3 Comunicació). Per tal de vetllar per l'interès superior del o de la menor, es resguardaran sempre els drets i les necessitats d'infants i joves implicats tenint especialment en compte que la comunicació no els comporti un risc o patiment addicional. S'iniciarà la fase d'intervenció educativa, en què **es proposen una sèrie de fases amb mesures concretes** que cada centre podrà contextualitzar a la seva realitat i a cada situació concreta i, en paral·lel, l'activació del Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència (fase d'intervenció).

6.3. Comunicació

Un cop feta la valoració del cas, tant si es tracta d'una situació d'assetjament, d'odi i discriminació o de violència masclista dins de l'àmbit educatiu, la direcció del centre ha de preveure un conjunt d'actuacions que inclouen **les comunicacions i/o notificacions**, així com iniciar la fase d'intervenció educativa, tenint en compte les particularitats de cada tipus de violència.

En tots els casos de violència s'ha d'informar la Inspecció d'Educació perquè pugui assessorar la direcció del centre. En els casos de naturalesa complexa o bé que necessitin orientació sobre el seu abordatge, es pot contactar amb la Unitat de Suport a l'Alumnat en situació de Violència (USAV).

És recomanable comunicar a l'EAP la situació per tal que pugui fer una valoració de l'impacte emocional de la situació de violència viscuda per l'infant o jove i proposar les mesures i els suports més adients.

En cas de violència masclista es poden consultar els recursos que hi ha a Catalunya.

6.3.1. Comunicació als agents externs d'actuació:

Si hi ha:

- **Presumpte delictes:**
 - Si la **persona agressora és més gran de 14 anys** cal fer la comunicació a Mossos d'Esquadra, al Ministeri Fiscal o al jutjat de guàrdia.
 - Si la **persona agressora és menor de 14 anys** i ha estat denunciada per haver comès una infracció penal, o que està implicada en una situació que pot comportar risc per a la integritat física o psicològica d'algun membre de la comunitat educativa o alterar greument el funcionament del centre i les seves famílies, podeu consultar el Protocol d'actuació amb menors de 14 anys en situacions de conflicte o comissió d'una infracció penal.
 - Si hi ha radicalització de conductes conduents a extremismes violents, s'ha de fer la comunicació a l'Oficina de Relacions amb la Comunitat (ORC).

6.3.2. Comunicació a l'alumnat implicat i a les famílies:

Comunicació a la persona que ha patit violència:

Cal oferir-li **atenció immediata**. Les actuacions han d'estar sempre orientades a la persona, cosa que exigeix una valoració i un tracte individualitzat a l'alumnat que pateix la violència.

La víctima ha de saber en tot moment que el que ha explicat o el que ha viscut s'ha de traslladar a les famílies amb la finalitat de protegir-la.

Per tal de vetllar per l'interès superior del o de la menor, s'han de resguardar sempre els drets i les necessitats d'infants i joves implicats, i especialment tenir en compte que la comunicació no els comporti un risc o patiment addicional.

Això ajuda a cuidar la relació de confiança que la víctima ha dipositat envers la persona del centre educatiu a qui ha comunicat la situació de violència que està vivint o l'ha vista.

Amb l'objectiu que la persona que ha patit la violència se senti tranquil·la i segura, el director o directora del centre i la persona de referència (amb qui té més vincle) li ha d'explicar el següent:

- El que li ha succeït és violència.
- Volem ajudar-la perquè se senti millor i acompanyada.
- Pot demanar ajuda, sempre que ho necessiti, a la persona referent, a qui ha d'adreçar-se ja sigui perquè no es troba bé o perquè s'ha produït alguna nova agressió.
- Elaborarem un mapa de seguretat i li explicarem en què consisteixen les mesures que es tinguin en compte (vegeu l'apartat 6.4.1).
- Ens pot proposar quins companys o companyes creu que li podrien donar suport.
- Si bé aquestes mesures s'apliquen d'urgència, se n'han de proposar d'altres per tal de garantir que s'atura la violència, a fi que es restableixi la situació.
- Es comunicarà a la seva família i/o als tutors o tutores legals les mesures d'urgència i les actuacions que se seguiran fent.

Comunicació a qui ha exercit violència:

A la persona que ha exercit violència, el director o directora del centre i la persona de referència li ha d'explicar el següent:

- El que ha fet constitueix una violència, la gravetat dels fets i el rebuig del que ha succeït per part de tota la comunitat educativa.
- Cal que assumeixi la responsabilitat dels fets i que s'aplicaran mesures perquè adquireixi les competències i habilitats per tenir relacions sanes i respectuoses amb la resta de l'alumnat.
 - En cas de no assumir les responsabilitats dels fets, **cal incoar un expedient** (vegeu el document Incoació de l'expedient, del Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència).
 - En cas de reconèixer de manera immediata la comissió dels fets i acceptar la sanció, la direcció ha d'aplicar la sanció corresponent i deixar-ne constància escrita a l'Informe de reconeixement dels fets i acceptació de la sanció (**vegeu el document Reconeixement dels fets i acceptació de la sanció** del Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència).
- Ha d'entendre la necessitat d'aturar la situació i comprometre's que no es repeteixi aquesta conducta, atès que, a conseqüència dels seus actes, hi ha hagut persones que pateixen o estan greument afectades.
- Pot adreçar-se a la persona referent (amb qui té més vincle) que farà sessions d'acompanyament individualitzat. L'agressor o agressora pot proposar qui vol que li doni suport.
- Es comunicarà a la seva família i/o als tutors o tutores legals les mesures d'urgència i les actuacions que se seguiran fent.

Comunicació amb les famílies i/o els tutors o tutores legals

La cerca de **la col·laboració i el compromís de les famílies** de l'alumnat en una situació de violència és un objectiu que ha d'estar present en les diverses fases d'aquest protocol. La manera de formalitzar els acords i compromisos que es prenguin és incloure'ls en el document de continguts específics addicionals (addenda) de la carta de compromís educatiu.

L'addenda de continguts específics, l'han de signar el pare, la mare o el tutor o tutora de l'alumne o alumna, i el tutor o tutora del centre. Si l'alumnat implicat és més gran de 12 anys, també poden tenir protagonisme en aquest document: poden afegir-hi propostes pròpies i formalitzar-ne el compromís amb la seva signatura.

Addenda de compromisos específics addicionals de la carta de compromís educatiu

Família i/o tutors o tutores legals de qui ha patit la violència:

El director o directora del centre i la persona de referència ha d'informar preferentment de forma presencial:

- Dels fets i de les mesures d'urgència que s'implantaran en el marc del protocol.
- De l'elaboració d'un mapa de seguretat com més ajustat millor a les necessitats del seu fill o filla per tal que el centre educatiu sigui un espai segur.
- De la necessitat de la seva participació i col·laboració en el pla d'actuació durant tot el procés de la intervenció educativa.

Família i/o tutors o tutores legals de qui ha exercit violència:

El director o directora del centre i la persona de referència ha d'informar preferentment de forma presencial:

- Dels fets i les seves conseqüències, com s'ha exposat a les orientacions d'aquesta fase, subratllant la importància que no s'incoarà **un expedient** si es reconeix de manera immediata la comissió dels fets i s'accepta la sanció, i n'ha de deixar constància escrita a l'Informe de reconeixement dels fets i acceptació de la sanció (vegeu el Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència).
- Del desplegament del protocol i la planificació d'actuacions, entre d'altres l'assignació de la persona de referència per al seu fill o filla, les quals li seran comunicades en breu, per tal de valorar-les i demanar-los-en el compromís.
- En el cas que la violència hagi estat exercida a través de les xarxes socials (ciberassetjament o difusió d'un discurs d'incitació a l'odi), es demanarà a la família i/o tutors o tutores legals que col·labori retirant-li temporalment l'accés a aparells mòbils amb connexió a Internet. Convé recordar que, amb l'expressió de determinades idees de contingut discriminatori, es pot incórrer en un delictes de provocació a l'odi, la violència i la discriminació tipificat pel Codi penal.
- De la necessitat de la seva participació i col·laboració en el pla d'actuació durant tot el procés de la intervenció educativa.

Cal tenir en compte:

- Mantenir la privacitat de les dades personals de cada una de les persones i les famílies implicades respecte a la resta de les famílies.

6.4. Fases d'intervenció educativa

La intervenció educativa ha d'anar orientada a aturar la situació de violència, evitar que es torni a produir i desenvolupar en les parts implicades les **competències i habilitats que els permetin relacionar-se de manera respectuosa i positiva** amb la resta de l'alumnat.

La intervenció requereix la implicació de tota la comunitat educativa, liderada pel director o directora del centre educatiu, en col·laboració amb el tutor o tutora i el suport del professorat d'orientació educativa i/o mestres de pedagogia terapèutica, l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) i les famílies.

Amb la voluntat de facilitar la planificació d'intervenció educativa **es proposen una sèrie de fases amb mesures concretes**, que cada centre podrà contextualitzar a la seva realitat i a cada situació concreta i, en paral·lel, l'activació del Procediment d'intervenció en cas de faltes greument perjudicials per la convivència (fase d'intervenció). Tot el procés d'intervenció educativa es pot registrar al Registre de violències de l'alumnat (REVA).

6.4.1. Mesures d'urgència per a l'alumnat implicat

Les mesures d'urgència s'han d'establir de manera immediata, eficaç i contundent, però no precipitada ni improvisada.

Responsable: director o directora del centre amb la col·laboració del coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat.

Destinataris: alumnat que pateix o exerceix una situació de violència i famílies implicades.

1. Orientacions

De forma immediata, per **aturar la situació de violència** es plantegen les intervencions següents:

- a. Un canvi temporal de grup de qui ha agredit i prendre precaucions per tal que no coincideixi amb qui ha estat agredit en espais comuns, com les entrades, les sortides o el pati, per la qual cosa caldrà reforçar les mesures de vigilància.
- b. En el marc de la incoació d'un expedient, per evitar perjudicis més grans, es pot aplicar excepcionalment una suspensió provisional d'assistència a classe, per garantir l'allunyament de qui ha agredit, tal com recull l'article 25.4 del Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius. Aquesta suspensió, que pot comportar la no assistència al centre,

ha de ser comunicada a la família i/o als tutors o tutores legals de l'alumne o alumna que ha exercit la violència abans que comenci el període de l'expulsió.

- c. En el cas que la situació de violència s'hagi donat a través de les xarxes socials, és interessant considerar mesures com:
- Mantenir la informació personal que pugui ser sensible en privat i evitar respondre a possibles provocacions.
 - Recomanar que es bloquegi l'alumnat que ha exercit la violència, denunciar el comportament inapropiat als serveis de la xarxa i conservar les proves, si es reproduïx.
 - Establir mesures específiques dirigides a l'alumnat que ha exercit violència, incloent-hi la supervisió o la privació temporal d'usar el telèfon mòbil i Internet.

2. Creació del mapa de seguretat d'urgència

La direcció del centre i el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat han de dissenyar un mapa de seguretat amb **caràcter d'urgència**, orientat a garantir que els diferents espais escolars esdevinguin entorns protegits, el qual ha de servir com a base per a l'elaboració posterior d'un mapa de protecció més detallat.

La informació que es reculli a les entrevistes i converses amb l'alumnat implicat, les famílies, el professorat i el personal no docent servirà per concretar:

1. Quins són els espais i les activitats on l'alumne o alumna es troba més segur i còmode.
2. Quins són els espais i les activitats que li resulten més amenaçadors o inquietants (atenció amb els espais de trànsit o sense presència constant de docents: passadissos, entrades, sortides, lavabos, etc.).
3. Quines persones poden formar la **xarxa de suport** de l'alumne o alumna perquè es pugui incorporar a les activitats amb normalitat i seguretat (docents, personal d'administració i serveis, companyes i companys, etc.).

És important que l'alumne o alumna que ha patit violència no deixi d'assistir al centre educatiu. Malgrat tot, si es reincorpora al centre després d'uns dies, es pot fer de manera progressiva, si això l'ajuda a tenir més seguretat.

Recursos

Mapa de seguretat

6.4.2. Mesures de protecció de l'alumnat que ha patit violència

Tot alumne o alumna que ha patit violència té dret a la **protecció, la informació, el suport, l'assistència i l'atenció, i a la participació activa des de l'inici i durant tot el procés de la intervenció** i per un temps adequat després de concloure-la, així com a rebre un tracte respectuós, professional, individualitzat i no discriminatori.

Aquesta fase ha d'executar-se amb la màxima celeritat i té un caràcter transversal al llarg de successives etapes de la intervenció.

Responsables: la direcció del centre i el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat.

Destinatari: alumnat que ha patit violència.

1. Orientacions

Diagnosi de necessitats de protecció

Caldrà dissenyar un **mapa de protecció** de qui ha patit la violència a partir del **mapa de seguretat** elaborat amb caràcter d'urgència, una vegada s'hagi aprofundit en les necessitats i s'hagin analitzat els recursos existents. La diagnosi ha de ser dinàmica (caldrà anar-hi fent ajustaments). Aquest mapa de protecció s'implementarà conjuntament amb la família i/o tutors o tutores legals i la resta d'agents responsables, com per exemple el tutor o tutora.

Per dissenyar aquest mapa de protecció caldrà tenir en compte:

- El perfil personal de l'alumnat.
- La seva situació en el grup classe (relacions amb la resta de l'alumnat, possibilitats de suports, etc.), així com determinants socials que influeixen en la seva situació (recurs 7.2.3 apartat recursos per a la valoració).
- El moment del desenvolupament dels fets per detectar-ne els espais d'especial risc.
- Les necessitats expressades per l'alumnat en relació amb la seva protecció i cura emocional.

2. Creació del mapa de protecció:

- Concreció dels espais físics i entorns virtuals de protecció tant al centre educatiu com a l'àmbit familiar i l'entorn immediat
- Concreció de mesures organitzatives
- Concreció dels canals de comunicació
- Concreció de les mesures de seguiment
- Assignació de les persones responsables pel que fa a l'acompanyament, el suport i la protecció

En el cas de l'ús de mitjans telemàtics, la implicació de la família i/o dels tutors o tutores legals és especialment rellevant ja que aquesta conducta es pot donar a tothora i en tot moment.

S'ha de vetllar perquè l'alumne o alumna que ha exercit la situació de violència no es trobi amb la persona a qui ha agredit.

Caldrà informar la víctima de les persones que seran presents en els diferents espais per tal de facilitar-li els suports necessaris i que es trobi segura al centre educatiu.

3. Suport i acompanyament entre alumnat

Segons la gravetat del cas, la privacitat de la persona agredida i el respecte a la seva intimitat, s'ha de valorar la conveniència d'explicar els fets als seus companys i companyes de confiança

i que **pugui decidir si vol aquest acompanyament**. La protecció efectiva ha de començar amb un ferm compromís individual d'acompanyament per part dels companys i companyes.

Aquest suport i acompanyament són especialment recomanables en els casos de violència masclista en les relacions sexoafectives, ja que el cercle d'amistats té un paper cabdal en el procés de recuperació de l'alumna agredida.

Individualment. Amb el grup seleccionat es faran entrevistes individuals amb l'objectiu que cada alumne o alumna es comprometi a fer alguna acció concreta per a la víctima i que es formalitzi el compromís d'acompanyament. També es faran breus entrevistes individuals de seguiment en el termini d'una setmana, per exemple.

Grupament. Si bé el plantejament inicial de la demanda de protecció és fer-la individualment també es pot fer grupalment, **sempre que la víctima vulgui compartir** els fets amb els companys i companyes.

En el cas que el centre disposi d'equips d'alumnes que puguin fer aquesta tasca d'acompanyament, com companys, tutors, alumnes ajudants, mentors, etc., pot ser interessant comptar-hi sempre que l'alumna pugui establir relacions de confiança amb aquests companys i companyes.

4. Comunicació a la família i/o tutors o tutores legals del mapa de protecció

Una vegada elaborat el mapa de protecció, és important que la família i/o els tutors o tutores legals en sigui coneixedora per tal que el centre educatiu pugui validar-lo de forma definitiva, però sobretot cal acompanyar i tranquil·litzar la família i garantir-li que es vetllarà per la seguretat del seu fill o filla.

Recursos

- Mapa de protecció
- Guió per a l'entrevista amb l'alumnat acompanyant
- Mesures d'acompanyament

6.4.3. Concreció d'actuacions educatives

Responsable: tutor o tutora, coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat, orientador o orientadora o mestre o mestra de pedagogia terapèutica i EAP.

Destinataris: alumnat i famílies i/o tutors o tutores legals implicats, grup classe.

La fase de concreció de mesures educatives comença un cop s'han establert mesures de protecció vers la violència, i les actuacions s'han d'adreçar a oferir un espai de contenció emocional si es requereix, tant per a l'alumnat implicat, com amb el grup classe i el suport al professorat.

1. Orientacions per a l'alumnat implicat

A partir de les necessitats educatives concretades en la fase de tipificació per part de l'equip de valoració, s'ha de concretar **un pla de treball** per a cada destinatari o destinatària.

Aquest pla de treball ha d'explicitar els objectius, els continguts i les accions a desenvolupar amb el suport de l'EAP, entenent que han de ser específiques i diferents per a cada part implicada. És important no només informar l'alumnat, sinó també procurar d'implicar-lo en l'elaboració del pla, el qual ha de tenir en compte diverses dimensions personals i relacionals (vegeu l'annex 7.3.1. Recursos per treballar les necessitats educatives amb l'alumnat implicat en una situació de violència).

Les actuacions previstes en aquest pla han de tenir com a finalitat fonamental **prendre consciència** que **ningú pot ser objecte de violència** i el **respecte als drets i deures** de les persones, especialment, de les més vulnerables pels seus trets o atributs (orientació afectivosexual, identitat o expressió de gènere, discapacitat física o psíquica, origen ètnic, racial o nacional, sexe o qualsevol altra condició social o personal) i la **seva dignitat**, per, un cop reparat el dany, treballar per la restauració de les relacions.

En cas d'ús de mitjans telemàtics, cal esbrinar el nivell de formació en competències tecnològiques i el bon ús de la xarxa com a punt de partida per poder valorar la necessitat de formació que ajudi l'alumnat a prendre consciència dels seus riscos i conseqüències i aprendre a utilitzar les tecnologies de manera adequada i relacionalment positiva.

Un cop elaborat el pla, és necessari també compartir-lo amb la família i/o tutors o tutores legals.

El pla de treball es concretarà en **sessions de treball individual** amb el o la **professional assignat (l'orientador o orientadora o mestre o mestra de pedagogia terapèutica) i la possible col·laboració del coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat**. Cal assegurar a l'alumne o alumna la confidencialitat de totes les actuacions efectuades en el si de les sessions de treball. És important, però, donar informació del que sí que s'ha d'explicar i a qui es dirà per poder treballar de manera conjunta amb altres possibles agents (el tutor o tutora o persona referent o altres docents) i la família i/o els tutors o tutores legals.

Pel que fa a l'alumnat que ha patit la situació de violència:

- És molt important **desbloquejar el silenci**, per tant, el primer objectiu de les sessions de treball és aconseguir-ne la bona disposició per poder accedir al seu espai de confiança i donar-li protagonisme.
- El **pla de treball** que es dissenyi hauria d'incloure especialment el desenvolupament d'aquestes competències i habilitats, emmarcades en diverses dimensions:
 - Millora de les habilitats cognitives i apoderament de l'alumnat (cognitiva).
 - Conèixer, reconèixer i gestionar les emocions (emocional).
 - Millora de l'autoestima i la capacitat de resiliència (afectiva).
 - Desenvolupament de l'assertivitat i d'habilitats comunicatives, com la capacitat de demanar ajuda (social).

Pel que fa a l'alumnat que ha exercit la violència:

- Cal vetllar per aconseguir un **cercle de suport** a l'alumnat que ha exercit la violència per tal que l'ajudin en la transició cap al benestar i puguin col·laborar en l'adquisició de les competències i habilitats previstes en el pla de treball establert. És molt important que aquest alumnat sigui conscient que donar suport no és validar, sinó transmetre confiança en els recursos personals que té l'alumnat que ha agredit i que el conduiran cap a una reparació personal i envers els altres.
- Cal proposar **mesures** tant de **caràcter normatiu** com de **suport educatiu** amb la finalitat de dur a terme una intervenció restauradora.
- Cal prendre consciència de la gravetat dels fets, tenint en compte que la seva conducta té conseqüències per a tothom.
- El **pla de treball** que es dissenyi hauria d'incloure especialment el desenvolupament d'aquestes competències i habilitats, emmarcades en diverses dimensions:
 - Millora de les habilitats cognitives i, especialment, del pensament conseqüencial (cognitiva).
 - Reconeixement i gestió de les emocions, tant les pròpies com les dels altres (emocional).
 - El desenvolupament de l'empatia i la tolerància a la frustració (afectiva).
 - L'escolta activa i la capacitat, entre altres habilitats, de demanar disculpes (social).
 - Valors i actituds. Es tracta del treball entorn als processos personals de posicionament i judici individual de desenvolupament de la consciència moral, mitjançant la discussió i la resolució de dilemes morals o la reflexió sobre els drets i deures de les persones (moral i consciència ètica).

(Vegeu l'annex 7.3.1. Recursos per treballar les necessitats educatives amb l'alumnat implicat en una situació de violència.)

2. Orientacions per al grup classe

A partir de les necessitats educatives concretades en la fase de tipificació per part de l'equip de valoració, s'han de programar algunes activitats amb el grup.

Totes les actuacions que es proposin en la intervenció amb **el grup** han de tenir com a finalitat:

- La presa de consciència que ningú pot ser objecte de violència, **tot respectant els drets i deures** de totes les persones, especialment les més vulnerables, i la **seva dignitat**.
- L'apoderament de l'alumnat perquè pugui trobar maneres saludables de relacionar-se.
- La millora de la cohesió de grup per aconseguir un espai segur i de protecció que fomenti la cura mútua.
- La identificació de les actituds masclistes i d'abús pròpies i el seu paper en les situacions de violència per tal de prevenir-les i fomentar les relacions igualitàries i respectuoses.
- La seva col·laboració en una intervenció reparadora i restaurativa.

La intervenció amb el grup hauria d'anar a càrrec del **tutor o tutora del grup classe amb l'assessorament del professional d'orientació educativa i/o de pedagogia terapèutica del**

centre educatiu, així com del coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat i de l'EAP, si escau.

(Vegeu l'annex 7.3.2. Recursos per treballar les necessitats educatives amb el grup classe de l'alumnat implicat.)

3. Orientacions per a les famílies i/o tutors o tutores legals de l'alumnat que ha patit violència i de l'alumnat que l'ha exercida

Un cop dissenyat el pla de treball amb l'alumnat, caldria mantenir una entrevista amb les famílies i/o els tutors o tutores legals per comunicar el pla. En el cas de la família i/o dels tutors o tutores legals de l'alumnat que ha exercit violència es podria fer en paral·lel amb el tràmit de vista i audiència, en cas d'incoació d'un expedient.

Convé no deixar passar més d'una setmana des de l'inici de la fase d'intervenció educativa per convocar les famílies i/o els tutors o tutores legals a aquesta entrevista amb la direcció del centre, o amb les persones en qui aquesta delegui, tutor o tutora o persona referent.

La manera de formalitzar els acords i compromisos que es prenguin en aquesta trobada, o en qualsevol altre moment del procés que recull aquest protocol (per exemple, en la fase de comunicació), és incloure'ls en el document de continguts específics addicionals (addenda) de la carta de compromís educatiu.

L'addenda de continguts específics, l'han de signar el pare, la mare, o tutor o tutora de l'alumne o alumna, i el tutor o tutora del centre. L'alumnat implicat també pot tenir protagonisme en aquest document: pot afegir-hi propostes pròpies i formalitzar-ne el compromís amb la seva signatura.

(Vegeu l'annex 7.3.3. Recursos per donar suport a les famílies i/o tutors o tutores legals de l'alumnat implicat.)

Recursos:

Orientacions per a l'entrevista amb les famílies i/o tutors o tutores legals

Addenda de la carta de compromís educatiu

Relació d'acords i compromisos

6.4.4. Reconeixement, acceptació i reparació del dany

Responsable: tutor o tutora, coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat, orientador o orientadora o mestre o mestra de pedagogia terapèutica i EAP.

Destinataris: alumnat que ha patit i que ha exercit la violència, i si escau altre alumnat implicat.

És imprescindible, abans de plantejar cap procés restauratiu, que l'alumnat que ha exercit la violència sigui capaç de reconèixer els fets i acceptar-ne la responsabilitat, com un primer pas en la reparació del dany. També caldrà buscar de quina manera l'alumnat que ha causat el dany pot reparar-lo i contribuir per tal que aquestes situacions no es tornin a produir. El procés de responsabilització implica: empatitzar i comprendre l'impacte de la pròpia conducta/actitud, comprendre la relació entre el cas de violència i l'agressió, consciència de privilegis i de poder i estar obert a escoltar les necessitats de les víctimes.

És important facilitar diferents fórmules de reparació: la **directa**, envers l'alumnat víctima, i la **indirecta**, respecte al grup i, si escau, respecte a la comunitat educativa, i cal analitzar en cada cas les dificultats i els beneficis que aporta a les parts implicades.

A més de la reparació del dany, és important treballar a fi que l'alumnat que ha patit la situació de violència se senti reconegut i s'eviti qualsevol tipus de revictimització, així com humanitzar i promoure la integració de l'agressor o agressora sense legitimar les conductes violentes.

En el cas que l'alumnat que ha exercit violència hagi mostrat la seva voluntat de reparar el dany i restaurar les relacions, convindria tenir-ho en compte a l'hora de fer la proposta de sanció en el procés de la incoació de l'expedient.

1. Orientacions

- La reparació del dany hauria de tenir en compte dos aspectes:
 - Reparació simbòlica, que consisteix en el reconeixement dels fets i l'assumpció de responsabilitats, la qual cosa implica, alhora, el reconeixement que l'alumnat que ha patit la situació no és responsable dels fets que han esdevingut.
 - Si escau, permetre espais on la persona pugui reparar els danys materials amb la seva reposició o reparació, per exemple, en cas que s'hagi produït la sostracció o deteriorament d'alguna pertinença.
- Possibilitar les situacions en què l'alumnat que ha exercit violència es pugui comprometre a fer aquestes reparacions, tenint en compte les seves possibilitats i les necessitats de la víctima.
- Promoure espais que possibilitin una disculpa genuïna per part de la persona que ha exercit violència a l'alumnat que l'ha patida, ja sigui personalment o en el marc del grup, i sempre que aquell hi estigui d'acord.
- Plantejar com traslladem al grup, comptant amb el permís de les persones implicades, aquest procés de reconeixement, acceptació i reparació del dany i la seva voluntat ferma de restaurar les relacions amb l'alumnat que l'ha patit, perquè els companys i companyes puguin empatitzar amb l'alumnat que ha patit l'agressió i s'impliquin en l'erradicació de la violència.
- És important tenir en compte que aquest procés ha de respectar la dignitat de totes les persones implicades, tant de l'alumnat que ha rebut la violència com de qui l'ha exercida.

6.4.5. Pràctiques restauratives

Responsable: tutor o tutora, coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat, orientador o orientadora o mestre o mestra de pedagogia terapèutica i EAP.

Destinataris: alumnat que ha patit la violència, alumnat que ha exercit la violència i alumnat implicat.

En les situacions que es consideren en aquest protocol, un cop atesa la víctima, treballades les necessitats educatives amb tots els afectats i afectades i reconeguts els danys, serà convenient valorar la possibilitat d'endegar un procés restauratiu per tal que les persones afectades, a partir del que ha passat, puguin posar en comú com s'han sentit i quines necessitats tenen per reparar i ser reparades i com donar-hi resposta de manera conjunta, amb l'objectiu de reparar-ne el dany i restaurar-ne les relacions. És necessària la voluntarietat del procés per evitar en tot moment una possible revictimització.

Les pràctiques restauratives tenen l'origen en la justícia restaurativa i constitueixen un conjunt d'activitats formals que tenen com a objectiu desenvolupar comunitat i gestionar els conflictes tot reparant el dany i restaurant les relacions. Respon, doncs, a un doble enfocament: un de proactiu (crear comunitat) i un altre de reactiu (reparar danys i restaurar relacions), tot transformant-les i superant el model domini-submissió.

Els processos restauratius responsius són **responsabilitzadors i capacitadors** i, alhora, no culpabilitzadors i no estigmatitzadors, i volen oferir espais de seguretat i confiança, facilitar l'apoderament de la persona que ha patit violència i l'assumpció, en el cas de la persona que l'ha exercida, d'un paper actiu i reflexiu sobre les causes i els efectes de les conductes.

Els principis de les pràctiques restauratives són els següents:

- **Restauració**
El primer objectiu ha de ser la reparació del dany i la restauració de les relacions.
- **Voluntarietat**
La participació és voluntària, especialment en la persona que ha viscut la situació de violència. És important que la persona agredida vulgui accedir-hi, se senti segura i no tingui por.
- **Neutralitat**
Els processos restauratius són justos i no esbiaixats en relació amb cap participant. En cap cas s'ha de qüestionar el relat de la víctima. S'ha de mostrar respecte a totes les persones implicades i dir no a la conducta violenta.
- **Seguretat**
S'ha de garantir la seguretat de totes les persones que hi participen. Cal crear un espai segur per poder expressar els sentiments i els punts de vista de cadascú. També han de tenir cura de l'impacte que tenen certs punts de vista que generen malestar i dolor.
- **Accessibilitat**
Tot el procés ha de ser inclusiu i disponible per a totes les persones afectades.
- **Respecte**
S'ha de respectar la dignitat de totes les persones que hi participen.

Les pràctiques restauratives responsives estaran sempre subjectes tant a la **voluntarietat** de la víctima i de l'autor/s o autora/res, **com a la valoració de l'EAP i/o de l'orientador o orientadora del centre**, i, si es considera necessari, amb persones de suport (amb formació especialitzada) i de la comunitat. (Vegeu l'annex 7.3.4, Fases del procés restauratiu.)

Hi ha diversos tipus de **pràctiques restauratives responsives**:

1. Reunions restauratives

Tenen com a objectiu reparar el dany i restaurar les relacions entre els implicats, en el marc de les relacions d'una convivència saludable. Aquests processos han de ser facilitats per persones amb una formació especialitzada i es pot valorar la possibilitat de demanar el suport d'experts (personal amb formació en pràctiques restauratives, nivell d'intervenció).

Característiques de la persona amb rol de facilitador o facilitadora:

- És voluntari.
- És neutral respecte a les persones, no respecte als fets.
- Escolta activament.
- No jutja, no decideix, no aconsella.
- Acompanya el procés.
- Garanteix la no revictimització.
- Evita l'estigmatització.
- Promou l'empoderament.

2. Reunions restauratives amb tot el grup classe

Les reunions es duren a terme amb el grup classe i també tindran caràcter **voluntari**. S'utilitzen les mateixes preguntes que en la proposta anterior.

Recursos:

Per tenir més informació general sobre l'enfocament restauratiu a l'àmbit escolar, les reunions restauratives i els cercles:

- Una comunitat educativa restaurativa i resilient. El Departament d'Educació, partint de la necessitat de facilitar a tota la comunitat educativa estratègies per promoure un model d'escola que té cura de les persones individualment i col·lectiva, ofereix un marc teòric i un banc de recursos basats en l'enfocament restauratiu per promoure la resiliència.
- L'enfocament restauratiu en l'àmbit escolar. "Quan innovar l'escola és humanitzar-la", article publicat per Albertí, M. i Pedrol, M. (2017), a *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 67, p. 46-70, amb una reflexió interessant.
- Pràctiques restauratives a l'aula. Al web de l'Institut de Convivència i Èxit Escolar trobareu diferents materials i recursos concrets per desenvolupar la pràctica restaurativa.
- Discrepància benvinguda.

3. La mediació

Mai es proposarà la mediació com una tècnica de resolució de conflictes en una situació de violència basada en una relació de domini-submissió, en tant que aquestes situacions no poden ser abordades com un mer conflicte o conducta contrària a la convivència. Tanmateix, en aquest punt de la intervenció educativa davant d'una falta greument perjudicial per a la convivència, i sempre que es compleixen determinades condicions (aplicació d'una mesura correctora o sanció, voluntarietat de l'alumnat implicat i valoració positiva de l'EAP i/o de la persona orientadora), es podrà oferir la mediació "com una estratègia de reparació o de reconciliació", per tal de restablir la confiança entre les persones i proporcionar nous elements de resposta en situacions semblants que es puguin produir, tal com s'especifica en l'article 25.3 del Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya.

6.4.6. Seguiment i tancament del cas

Responsable: director o directora, tutor o tutora, coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat i famílies.

Destinataris: alumnat que ha exercit i ha patit violència, alumnat observador o altre alumnat implicat.

Cal que els centres facin un seguiment de les mesures concretades a les diferents fases d'intervenció educativa i, en funció de la seva valoració, determinar el tancament del cas.

1. Orientacions

- Caldrà mantenir entrevistes o reunions de seguiment amb tot l'alumnat implicat, fins i tot amb l'alumnat acompanyant, per assegurar-se que la situació s'ha resolt.
- La persona referent ha de portar un registre escrit de les actuacions efectuades i dels acords presos a les entrevistes o reunions de seguiment.
- És convenient valorar l'èxit de les mesures adoptades i la necessitat de modificar-les, si escau, per a futures situacions.
- A l'últim, caldrà valorar les actuacions amb tots els agents implicats, la seva eficàcia i la finalització del procés.

Amb l'alumnat que ha exercit violència:

- Es recomana fer-li un seguiment regular (per exemple, setmanal durant el primer mes, i quinzenal el segon i el tercer mes).

Amb l'alumnat que ha patit violència:

- Es recomana fer un **seguiment intens que vagi disminuint gradualment** (per exemple, tres cops durant la primera setmana; dos, la segona, i un, la tercera, durant tres mesos o el temps que es consideri adient).

Amb el grup o els grups de l'alumnat implicat:

- Convé que el tutor o tutora faci un seguiment periòdic del clima de l'aula, dels rols de l'alumnat i de les seves relacions.

Amb les famílies de l'alumnat implicat:

- El seguiment es pot fer telefònicament o presencialment, segons les necessitats, i amb regularitat, tal com ha d'haver quedat recollit en l'addenda de continguts específics de la carta de compromís educatiu (vegeu 6.3 Comunicació).

Es recomana tenir presents els canvis de curs, de cicle o de centre educatiu.

Tancament: quan el grau d'eficàcia de les accions plantejades ha aconseguit l'assoliment dels objectius fixats al començament de les intervencions, la situació de violència s'ha erradicat i hi ha hagut un procés de reparació i de restauració dels fets. El cas es donarà per tancat, si així ho manifesten l'alumnat implicat i el centre valora que la situació de violència ha estat erradicada.

Quan el centre no disposa de les garanties que la situació de violència s'hagi resolt o hi ha indicis que es podria produir de nou, caldrà redefinir la intervenció educativa.

Recursos

Per fer el seguiment del clima d'aula:

- Conductes i experiències socials a classe (CESC): qüestionari per avaluar les relacions entre iguals amb instruccions per a la seva administració, correcció i interpretació.
- Passa a la nostra classe?: qüestionari per detectar i abordar situacions d'assetjament a partir de les observacions del grup classe.

Una vegada s'han aplicat les actuacions previstes en aquest protocol, és necessari valorar l'eficàcia global del circuit d'actuació, dels processos i dels recursos, detectar els punts febles i fer les propostes de millora corresponents per tal d'aconseguir ajustar-ho de la millor manera possible a les necessitats de l'alumnat, del centre i del context. Aquest procés de valoració final és el punt de partida per a l'autoaprenentatge.

7. Annexos

7.1. Recursos per a la prevenció dels diversos tipus de violències

7.1.1. Assetjament escolar i ciberassetjament

Mesures preventives i recursos

A. Centre

Projecte de convivència

En aquest document, publicat pel Departament d'Educació (2021), que recull els continguts de l'aplicació informàtica per a l'elaboració del projecte de convivència, es poden trobar orientacions i recursos per treballar valors i actituds de tipus preventiu en els centres educatius amb temes com Educació socioemocional o Educar en la gestió positiva dels conflictes.

- Participar en **programes específics de prevenció de l'assetjament escolar i el ciberassetjament**

Programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying de prevenció, detecció i intervenció enfront de l'assetjament entre iguals

Aquest programa posa a l'abast dels centres la formació, les estratègies i els recursos necessaris per elaborar un projecte de prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament amb la participació de tota la comunitat escolar, especialment de l'alumnat, qui actuarà com a observador i agent actiu i compromès en la lluita contra l'assetjament alhora que adquireix les actituds i els valors propis de la competència social i ciutadana.

- Donar a conèixer entre els membres de la comunitat educativa **indicadors** de coneixement o sospita d'una situació d'assetjament o ciberassetjament escolar (annex 7.1.4).

Relació d'indicadors físics i conductuals, en relació amb l'ús d'eines tecnològiques, i emocionals, per part dels companys i companyes per identificar una possible situació d'assetjament o ciberassetjament.

B. Professorat

- **Reforçar l'estil docent i la gestió d'aula**

Estil docent i gestió de l'aula

En aquest material editat pel Departament d'Educació es pot accedir a un marc teòric i un conjunt d'activitats per optimitzar el clima d'aula a partir del treball d'elements com l'estil comunicatiu (assertiu, passiu, agressiu) per afrontar els conflictes, els procediments d'instrucció, les rutines i el control i gestió d'aula.

- Facilitar la **gestió de l'aula**

Per gestió d'aula entenem tant aspectes organitzatius (planificació i organització d'activitats, temps, espai, materials, etc.) com d'altres relacionats amb el lideratge, l'estil docent, el desenvolupament de metodologies actives o la competència social del professorat, que afavoreixen la creació d'un bon clima d'aula.

- Promoure la **formació del professorat** i la pràctica reflexiva

Educar en la gestió positiva del conflicte

En aquest espai de l'Ateneu trobareu materials formatius del Departament d'Educació adreçat a professorat amb l'objectiu de treballar com millorar les respostes als conflictes interpersonals i donar a conèixer eines, estratègies i habilitats per ajudar l'alumnat a gestionar-los de manera positiva.

- Reforçar la **competència digital** del professorat i altres agents educatius:

Recomendaciones para trabajar la Ciberconvivencia en los centros educativos, del Grup de Treball de Ciberconvivència de l'Observatori Estatal de la Convivència Escolar (2022)
Aquest document presenta una sèrie de recomanacions per abordar iniciatives que contribueixin a la millora de la ciberconvivència a centres docents no universitaris. Les recomanacions poden ser interessants per a equips directius, docents, serveis d'orientació i convivència escolar, educadors, centres de suport al professorat, representants de les famílies i alumnat, personal d'administració i serveis (PAS), entitats acadèmiques i associacions, així com per a altres actors involucrats en la millora de la convivència escolar

C. Alumnat

- Difondre **guies de prevenció** per informar i sensibilitzar l'alumnat

Bullying

En aquesta pàgina web trobareu, entre altres recursos, guies per treballar amb l'alumnat la prevenció de conductes d'assetjament i ciberassetjament

Protegir la teva privacitat i controlar les teves dades. Guia educativa per al professorat sobre privacitat i protecció de dades, en relació amb l'ús segur i responsable de les tecnologies de la informació

En la unitat 4 d'aquesta guia, publicada per l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades, es treballa la privacitat en les xarxes socials. Aquesta guia educativa constitueix un recurs adreçat al professorat per sensibilitzar i fer reflexionar l'alumnat sobre el valor de la privacitat i la importància de la protecció de les dades personals.

Manual de bons usos digitals. Guia de recomanacions i hàbits saludables davant la tecnologia

En l'apartat "Passo de mals rotllos!" d'aquesta guia, publicada pel Departament d'Educació, s'informa sobre ciberassetjament i altres comportaments poc desitjables digitalment. Aquesta

guia vol sensibilitzar l'alumnat sobre diferents aspectes del món digital oferint informació i donant consells i recomanacions amb un llenguatge planer.

Internet Segura

En aquest espai de la XTEC, el Departament d'Educació posa a l'abast dels centres orientacions i recursos per desenvolupar la competència digital, la qual cosa implica, entre altres aspectes, tenir coneixements del que és permès a la xarxa i el que és una infracció.

La web que queremos

En aquestes unitats didàctiques, que es poden trobar a la plataforma Web We Want, elaborada per Insafe i coordinada per l'European Schoolnet, es proposen idees i activitats per ajudar els joves a conèixer els seus drets i deures i fomentar la reflexió sobre el seu comportament i la dels seus companys, tot desenvolupant-ne la creativitat i el pensament crític. Hi ha sis unitats didàctiques i manual docent:

- Els meus deures i drets a la xarxa
- La informació no és coneixement
- Participar a la xarxa
- Forjar la teva identitat
- Intimitat, el meu tresor
- L'artista que portes a dins.

Totes les unitats didàctiques van en la línia del Marc europeu de competències digitals.

Internet Segura For Kids (is4k)

En aquest espai coordinat per la Secretaria d'Estat per a l'Avanç Digital (SEAD), que forma part de la xarxa europea INSAFE de Centres de Seguretat a Internet, es pot accedir a diversos recursos d'interès per promoure l'ús segur i responsable d'Internet i les noves tecnologies. En destaquem les unitats didàctiques 2.0, entre d'altres:

- Vivimos en red

Aquesta unitat didàctica té l'objectiu de fomentar el respecte i les habilitats socials en l'entorn digital.

- Sabes elegir

Aquesta unitat didàctica té la finalitat de reforçar la responsabilitat i l'esperit crític contrastant informació d'Internet i de fer reflexionar i reaccionar davant possibles conflictes durant la navegació. Inclou l'enllaç Com denunciar un missatge ofensiu o bloquejar un usuari a Internet (amb enllaços als centres de seguretat de les principals xarxes socials).

- Netiqueta: comportamiento en línea

En aquesta unitat didàctica es proposa treballar la *netiqueta*, és a dir, les normes de conducta i gentilesa a l'àmbit digital i la necessitat de mantenir un comportament cívic i promoure bones pràctiques relacionals a la xarxa.

- Promoure la **formació** de l'alumnat

Mòduls formatius del programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying

El programa #aquiproubullying ofereix aquests mòduls adreçats a alumnes de primària i secundària que es poden utilitzar a tutoria o en el marc que el centre educatiu determini. Aquest programa també ofereix mòduls formatius adreçats a les famílies que comparteixen continguts amb els de l'alumnat i que poden ser treballats de forma paral·lela i compartida (). Tots els mòduls disposen d'un dossier per a l'alumnat i d'una guia per als docents. La tasca de prevenció requereix l'adquisició de coneixements i el desenvolupament d'habilitats i actituds que capacitin l'alumnat per a la convivència positiva en qualsevol escenari: el centre educatiu, l'entorn, les xarxes socials, etc.

- Impulsar la **participació i la implicació de l'alumnat** en la prevenció de l'assetjament i el ciberassetjament.

Equips X la convivència

En aquest espai del programa #aquiproubullying es pot accedir a l'activitat didàctica, adreçada a l'alumnat del cicle superior d'educació primària. Aquests equips tenen com a finalitat detectar i aturar les accions que dificultin les relacions entre iguals i malmetin la convivència, i promoure tant estratègies de gestió positiva dels conflictes com mesures restauratives, de tal manera que no arribin a donar-se situacions d'assetjament.

Servei comunitari Guaites

En aquest espai del programa #aquiproubullying es pot accedir a informació sobre el servei comunitari i al document en format transferible específic sobre assetjament, adreçat a alumnat de tercer o quart d'ESO. Aquest servei comunitari té com a finalitat detectar i aturar possibles situacions d'assetjament i altres accions que dificultin les relacions entre iguals, amb l'objectiu d'implicar l'alumnat en la millora de la convivència i en la gestió positiva dels conflictes.

- Reforçar els **vincles entre l'alumnat**

Qüestionari sobre Conductes i Experiències Socials a Classe-CESC

Aquesta eina permet elaborar sociogrames per fer un seguiment del clima relacional de l'aula i conèixer els graus d'influència i preferència entre l'alumnat i possibles casos d'aïllament o exclusió.

- Promoure, des de l'acció tutorial, actuacions que fomentin la **coneixença i la cohesió del grup** per tal de crear comunitat, és a dir, un entorn acollidor i saludable per a tot l'alumnat.

Recull de dinàmiques de grup

En el document "Estratègies per millorar la convivència", publicat per l'IOC en col·laboració amb el Departament d'Educació, trobareu un apartat dedicat a les dinàmiques grupals per treballar les habilitats socials i millorar la convivència (p. 9-37).

Jocs i dinàmiques

En aquest espai de l'Escola de Cultura de Pau es pot accedir a diversos exercicis i dinàmiques per reforçar els vincles del grup i aprendre a fer front als conflictes.

El benestar a l'aula. Eines per a l'acció tutorial (2). Prevenció de conductes negatives i construcció de la cultura de la pau

En el llibre de Maria del Carme Boqué i en d'altres es presenten uns breus fonaments teòrics i es proposen un conjunt d'activitats per treballar la cohesió de grup (p. 7-16).

- Implementar **programes d'ajuda entre iguals** en què companys i companyes juguin un paper clau de suport per al desenvolupament del sentiment de pertinença en l'alumnat.
- El Departament d'Educació ofereix instruments d'acompanyament entre iguals: La tutoria entre iguals.

Programa TEI

En aquest web es pot trobar informació sobre aquest programa de convivència basat en la tutorització emocional, amb l'objectiu de desenvolupar el respecte, l'empatia i el compromís de l'alumnat.

- Fomentar els **cercles de diàleg** a l'aula

Els cercles de diàleg constitueixen una pràctica restaurativa formal que afavoreix la cohesió de grup, la creació de comunitat i la resolució de petits conflictes, així com el paper del docent com a facilitador de relacions positives a l'aula.

- Desenvolupar la **competència socioemocional** de l'alumnat i la **gestió positiva dels conflictes**

D. Famílies

- Difondre **guies de prevenció** per informar i sensibilitzar les famílies

Famílies

En aquest espai del web del Departament d'Educació, s'han publicat diverses guies de prevenció adreçades a les famílies per donar a conèixer l'assetjament i el ciberassetjament:

- Prevenció i detecció de l'assetjament
- Prevenció i detecció del ciberassetjament

- Promoure la **formació** de les famílies

El Programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying posa a l'abast dels centres formació eines i estratègies per elaborar un projecte de prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament amb la participació de tota la comunitat escolar, especialment de l'alumnat, qui actuarà com observador i agent actiu i compromès en la lluita contra l'assetjament alhora que adquireix les actituds i els valors propis de la competència social i ciutadana. Aquest

programa ofereix a les famílies mòduls autoformatius que s'orienten a facilitar les estratègies i els recursos per ajudar els fills i filles a prevenir aquestes situacions. Els continguts dels mòduls per a famílies estan alineats amb els mòduls per a l'alumnat d'educació primària i secundària, amb l'objectiu de donar continuïtat i coherència a les actuacions del centre reforçant-les en l'àmbit familiar.

- Oferir a les famílies, si escau, orientacions i recursos sobre l'ús segur i responsable de les tecnologies i les xarxes socials

Fem un bon ús de les tecnologies

En aquest espai del web del Departament d'Educació les famílies poden trobar informació i recursos sobre l'ús i abús de les tecnologies, la prevenció i la detecció del ciberassetjament i xarxes socials.

Protecció de menors. Navegació segura. “[S02] Guies de seguretat TIC”

En aquesta guia de la Fundació Centre de Seguretat de la Informació de Catalunya (CESICAT) es presenten diversos casos pràctics resolts i recomanacions per a una navegació segura dels menors per Internet.

Guia de herramientas de control parental

En aquesta guia, publicada per l'Institut Nacional de Ciberseguretat (INCIBE) a través d'Internet Segura for Kids (IS4K), es poden trobar diverses eines i serveis de configuració de control parental per a diversos tipus de dispositius.

L'Univers digital dels infants

En aquest vídeo elaborat per European Schoolnet, xarxa creada per vint-i-quatre ministeris europeus d'educació, es proposa reflexionar sobre la necessitat d'acompanyament i la promoció de l'autonomia dels infants en la navegació per Internet.

7.1.2. Conductes d'odi i discriminació

Mesures preventives i recursos

A. Centre

- Incorporar una **visió intercultural en el currículum**

Propostes per avançar en l'educació intercultural. Grup de treball coordinat per Xavier Besalú

En aquest document del Departament d'Educació, s'ofereixen elements bàsics per consolidar l'educació intercultural des del currículum, pràctiques de referència i formació al professorat i a les famílies, entre altres recursos.

L'educació intercultural als centres educatius des de les àrees del currículum

En aquest document del Departament d'Educació trobareu indicacions de com incloure la visió intercultural en les diferents àrees del currículum.

- Donar a conèixer entre els membres de la comunitat educativa **indicadors** de coneixement o sospita d'una situació d'odi i discriminació

Indicadors ([vegeu annex 7.1.4](#))

Relació d'indicadors físics i conductuals, en relació amb l'ús d'eines tecnològiques i emocionals per part dels companys i companyes, per identificar una possible situació d'odi i discriminació

B. Professorat

- Promoure la **formació** del professorat i altres professionals educatius

Educació intercultural: Fonaments teòrics i aplicació en els centres educatius

En aquest espai de l'Ateneu trobareu materials formatius del Departament d'Educació adreçat a professorat amb l'objectiu de treballar la globalització, la diversitat, la perspectiva intercultural, la diversitat i el gènere.

Guía para entender el discurso del odio. Euskura (2020)

Aquesta guia publicada per Euskura, Centre de Recursos Pedagògics sobre Drets Humans a Donosti, s'adreça fonamentalment a professionals d'organismes públics i associacions. Inclou un apartat teòric i propostes d'activitats.

És odi? Manual pràctic per reconèixer i actuar davant discursos i delictes d'odi (2017)

Aquest manual, elaborat per Eduardo Bazzaco i personal col·laborador en el marc del projecte Això és odi, conjuntament per SOS Racisme Catalunya i l'Institut de Drets Humans de Catalunya, té com a objectius incrementar el coneixement de la societat civil sobre els delictes i discursos d'odi i afavorir l'intercanvi d'idees, experiències i bones pràctiques enfocades a la construcció de narratives alternatives.

C. Alumnat

- Treballar amb l'alumnat **els drets humans, la diversitat cultural i la no discriminació**

El Petit Compàs

Manual d'educació en drets humans per fer servir, treballar i viure'l amb grups d'infants i joves, per part de la comunitat educativa tant de l'àmbit formal com no formal. És la traducció al català del manual d'educació en drets humans del Consell d'Europa per part d'AHEAD – Associació d'Educatores i Educadors en Drets Humans, amb l'autorització del Consell d'Europa i el suport de l'Ajuntament de Barcelona. Hi ha [versió en línia](#).

El mètode BODI. Diversitat cultural, cossos, gènere i salut des de primera infància,

Associació La Xixa Teatre (2018)

Guia didàctica per fomentar la diversitat i la no-discriminació, elaborada per l'Associació La Xixa Teatre amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona. Pot ser utilitzada per qualsevol persona —famílies, personal educatiu, professionals del temps lliure, responsables de polítiques d'infància, entre d'altres— per generar espais d'aprenentatge inclusius, en els

quals la diversitat de formes de ser i fer s'entengui com un valor a fomentar des de les primeres edats. Conté quinze activitats precedides per un conjunt de lectures bàsiques que serviran de suport per dur-les a terme.

- Treballar amb l'alumnat els **prejudicis i els estereotips**

Manual [anti]rumors, Institut Diversitas àmbit Maria Corral (2012)

En aquest manual de l'Institut Diversitas, elaborat per Maria Corral al capdavant, trobareu material pedagògic per combatre rumors i estereotips cap a diferents col·lectius vulnerables.

Taller: Descarreguem la motxilla de prejudicis

Material didàctic elaborat per l'Ajuntament de Palma (Illes Balears), per prevenir possibles conflictes, reconèixer les situacions de discriminació i xenofòbia i evitar aquestes conductes, conèixer els mecanismes de creació i potenciació dels rumors i els mitjans pels quals es transmeten i afavorir conductes positives, respectuoses i integradores.

Estereotips, prejudicis i discriminacions

En aquesta proposta didàctica d'Amnistia Internacional trobareu eines per treballar estereotips, prejudicis i discriminacions.

"Esborrem estereotips, creem diversitat"

En aquest document audiovisual del programa *Tot un Món*, de TV3, que vol lluitar contra els prejudicis relacionats amb la immigració, trobareu el testimoni de tres dones establertes a Catalunya fa menys d'una dècada provinents de l'Amèrica del Sud.

Activitats per a centres educatius

Recull d'activitats de l'Ajuntament de Mataró que es van efectuar amb motiu de la celebració del 21 de maig, Dia Internacional de la Diversitat Cultural, per al diàleg intercultural a la ciutat.

- Treballar el **discurs de l'odi**, així com l'ús segur i responsable de les tecnologies de la informació

En Som Més

En aquest espai de YouTube Creators for Change, una iniciativa per sensibilitzar i prevenir contra el discurs de l'odi i la radicalització violenta, es pot accedir a diverses unitats didàctiques per treballar a l'aula l'ús d'Internet.

- Els drets humans no coneixen fronteres (1)

Aquesta unitat didàctica té, entre altres objectius, fer comprendre a l'alumnat que el reconeixement dels drets propis implica el respecte dels drets de les altres persones.

- Internet i participació (2)

Aquesta unitat didàctica té, entre altres objectius, reflexionar sobre els codis de conducta que cal establir a les xarxes socials.

- La diversitat humana no pot representar desigualtat de drets i oportunitats (3)

Aquesta unitat didàctica té, entre altres objectius, facilitar la reflexió sobre la diversitat, no com a font de problemes i conflictes, sinó com un fet enriquidor.

- La comunicació responsable a Internet (9)

Aquesta unitat didàctica té, entre altres objectius, analitzar les conseqüències emocionals dels missatges que emetem o que repliquem a la xarxa i fer reflexionar l'alumnat sobre el significat de la consciència emocional i l'empatia a Internet.

- Construcció del discurs de l'odi i la radicalització (10)

Aquesta unitat didàctica té, entre altres objectius, facilitar informació sobre les conseqüències i les responsabilitats penals que impliquen les conductes radicalitzades a Internet.

D. Famílies

- Difondre **guies de prevenció** per informar i sensibilitzar les famílies

Famílies

En aquest espai del web del Departament d'Educació, s'han publicat diverses guies de prevenció adreçades a les famílies per donar a conèixer les conductes d'odi i discriminació: Prevenció i detecció de conductes d'odi i discriminació.

- Promoure la **formació** de les famílies

Claus per a una educació contra el racisme

En aquest article de la Fundació Faros es donen consells a les famílies sobre com educar els fills i filles perquè entenguin que la diversitat i la diferència són enriquidores.

7.1.3. Violències masclistes

Mesures preventives i recursos:

A. Centre

- Donar eines per a l'elaboració del **projecte de convivència**

Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre de l'Institut Català de les Dones i del Departament d'Educació (2008)

En aquesta guia, adreçada a la comunitat educativa, trobareu reflexions i recursos que puguin orientar la pràctica docent i la dinàmica de centre amb l'objectiu de contribuir a la implantació d'un model de centre coeducatiu.

Guia d'acompanyament i bon tracte a l'alumnat que verbalitza situacions de violències sexuals. Guia elaborada conjuntament pels departaments d'Igualtat i Feminismes i d'Educació per tal de fer una bona acollida davant les violències sexuals (2002).

B. Professorat

- Promoure la **formació** del professorat i altres professionals educatius

Coeducació per a una educació no sexista

En aquest espai de l'Ateneu trobareu materials formatius del Departament d'Educació adreçat a professorat amb l'objectiu principal d'acompanyar-lo en el procés d'incorporar la coeducació en el dia a dia del centre com a eix transformador de l'acció educativa.

Desviades: una guia per desmuntar el sistema sexe-gènere (LGTBI)

Aquesta guia és una eina que permet aclarir conceptes, obrir la reflexió i, sobretot, respondre preguntes sobre el sistema sexe-gènere i generar-ne de noves. Contingut fruit de la cooperativa Candela, amb il·lustracions de Rapha Hu (2020). També es pot trobar el dossier pedagògic com a eina complementària a la guia dirigida al professorat.

Prevenir y combatir los diferentes tipos de violencia contra la infancia y adolescencia LGTBI+, guia de la Universitat de Girona (2021) que dona eines a professionals que treballen amb la infància i adolescència.

Programa formatiu de prevenció de la violència masclista, elaborat pel Departament d'Educació amb la col·laboració d'entitats expertes en prevenció de la violència masclista (CoeducaAcció i Fundació Aroa), 2019. Consta de formació per a docents, per a l'alumnat d'educació primària de tercer i quart d'ESO, així com tallers per a famílies.

Prevenció de la violència masclista en l'àmbit educatiu, materials formatius elaborats per l'entitat Tamaia Viure Sense violència SCCL per al Departament d'Educació (actualitzats a desembre de 2021), adreçats al professorat i als professionals d'atenció educativa i de suport a la docència. Els objectius d'aquests materials són donar a conèixer el marc conceptual i legal de la violència masclista, facilitar-ne la detecció i dotar d'eines per a la prevenció, la detecció i la intervenció per al seu abordatge en l'àmbit educatiu.

Prevenció de relacions abusives de parella: recomanacions i experiències, material elaborat pel Consorci d'Educació, el Consorci Sanitari i l'Ajuntament de Barcelona (2010), en què s'analitza la violència masclista que es pot trobar en les relacions abusives de parella, i s'aborda la prevenció primària (evitar l'aparició de la violència) i secundària (detecció precoç).

- Incorporar la **perspectiva de gènere en el material didàctic**

Orientacions sobre el tractament de la igualtat de gènere i la diversitat cultural en el material didàctic, elaborat pel Departament d'Educació (2018). Hi trobareu orientacions, adreçades als creadors de materials didàctics i llibres de text, a fi que aquests afavoreixin l'equitat,

la igualtat i el respecte a la diferència en un marc de valors compartits en els processos d'ensenyament-aprenentatge.

- Facilitar **bones pràctiques** per a la intervenció coeducativa

Repensar la meua intervenció professional i l'aprenentatge i reconstruir els sabers, espai de l'Ateneu del Departament d'Educació. Hi trobareu quatre pràctiques del curs Aprofundiment en coeducació adreçades al professorat amb l'objectiu de fer-lo reflexionar sobre la seva intervenció coeducativa a l'aula.

C. Alumnat

- Programar activitats que fomentin la **reflexió, el diàleg i el pensament crític**

Desaprenent. Una mirada feminista a l'etapa de secundària, guia elaborada per la cooperativa Candela i Coeducació SCCL, editada per l'Ajuntament de Barcelona (2019), on s'ofereixen eines i recursos per treballar amb l'alumnat de secundària aspectes relatius a la igualtat de gènere.

Dossier pedagògic. Desviades: una guia per desmuntar el sistema sexe-gènere (LGTBI). Document dirigit al professorat que complementa la guia "Desviades: una guia per desmuntar el sistema sexe-gènere", de la cooperativa Candela, amb il·lustracions de Rapha Hu (2020).

Eina interactiva: TABÚ. Tu tries què t'hi jugues, recurs pedagògic elaborat per l'Institut Català de les Dones, la Direcció General de Joventut, la cooperativa Candela i La Bonne - Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaïson (2018). Hi trobareu un joc per parlar de tabús i construir nous imaginaris socials de referència, que permetin a noies i nois sentir-se més lliures en la seva manera de ser i en la seva manera d'estimar i relacionar-se. La seva finalitat és abordar la prevenció de les violències sexuals als centres educatius i espais de joves.

El semàfor de la violència de gènere. En aquest recurs elaborat per la Universitat de València trobareu un test per frenar, detectar i prevenir la violència de gènere.

De totes totes!!!- Fem tec! Diputació de Barcelona (diba.cat). Recull de propostes per treballar la promoció de la igualtat de gènere i la sensibilització i la prevenció d'actituds masclistes entre el jovent.

Dinàmiques sobre equitat de gènere. Elaborat per la Fundació Surt, recull material pedagògic per treballar conceptes com el sistema sexe-gènere, els estereotips, etc.

Recursos pedagògics en línia per a la igualtat, de l'Ajuntament de Barcelona. Recursos pedagògics en línia per a la igualtat, ciberassetjament, masculinitat(s), violència masclista a l'espai públic i prevenció de l'assetjament a l'esport, entre d'altres. Cal destacar:
<https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/violencia-espai-public/introduccio> i
<https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/masculinitats/introduccio>.

Introducció a la diversitat afectiva i sexual. Els quaderns de l'Inclou 0. Materials per al treball de la diversitat afectiva i sexual, és un material elaborat per l'associació Inclou. Es poden trobar altres materials en aquest [enllaç](#).

Jóvenes, género y violencias: Hagamos nuestra la prevención, guia publicada per la Universitat Rovira i Virgili i elaborada per Bárbara Biglia i Edurne Jiménez (2015). Hi trobareu eines i recursos per treballar la prevenció, adreçades a professionals en violències de gènere que treballen directament amb joves.

Las familias en las aulas. Guía práctica de herramientas y recursos educativos de Diversidad Familiar, editat per l'àrea de famílies de la Federació Estatal de Lesbianes, Gais, Transexuals i Bisexuals. Aquesta guia ofereix recursos pràctics per abordar la diversitat en els diferents cicles educatius perquè docents i familiars puguin abordar-los i desenvolupar-los en els diferents espais educatius.

Pam a pam, coeduquem. Quadern pedagògic per al professorat del cicle formatiu de grau superior d'educació infantil, editat per la Generalitat de Catalunya (Institut Català de les Dones i Departament d'Educació amb la col·laboració de la cooperativa Candela, 2016). Guia didàctica sobre coeducació per formar (futurs) educadors i educadores, especialment de l'etapa infantil (0-6). Disposa de marcs teòrics i activitats per a fer a l'aula àmpliament descrites.

Programa Estimar no fa mal, programa de l'Institut Català de les Dones. Hi trobareu material per a la prevenció de les situacions d'abús en les relacions de parella i afectives, tot fomentant actituds i comportaments igualitaris.

- Treballar les **violències masclistes** i les **relacions abusives** en l'**entorn digital**

Unfollow a les violències masclistes, programa del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya amb la col·laboració de la cooperativa Candela i Educació per a l'Acció Crítica (EdPAC), un projecte educatiu enfocat a prevenir i abordar les violències masclistes i les relacions abusives que es donen entre adolescents i joves a través dels entorns digitals. El projecte consta de la guia educativa "Unfollow a les violències masclistes" per treballar la temàtica amb adolescents i joves, una **breu bibliografia** per a educadors i educadores i una **carta de serveis** que ofereix formacions per a docents, adolescents i joves.

GEAR, acció de sensibilització per la igualtat de gènere i prevenció de la violència masclista. Material pedagògic i recursos per a la sensibilització i l'empoderament de l'alumnat de secundària del projecte Europeu GEAR dut a terme del 2014 al 2016, a través d'una sèrie de paquets didàctics sobre qüestions relacionades amb la igualtat de gènere, els estereotips de gènere, les violències masclistes, l'abús i els maltractaments.

Si m'estima em donarà el seu password. Eines per treballar les violències 2.0 amb joves, material elaborat per la cooperativa Candela (2016). Dossier sintètic sobre violències de gènere 2.0, on sistematitzem breument la nostra anàlisi de la problemàtica i alguns conceptes clau. Està dirigit al professorat, a les famílies i a altres referents de joves que volen treballar el tema a secundària.

- Promoure la **formació de l'alumnat**

Mòduls formatius del Programa formatiu de prevenció de la violència masclista, elaborats pel Departament d'Educació amb la col·laboració d'entitats expertes en prevenció de la violència masclista, CoeducaAcció i Fundació Aroa, que ofereix mòduls adreçats a l'alumnat de primària (5è i 6è) i secundària (3r i 4t) i famílies que es poden utilitzar a tutoria o en el marc que el centre educatiu determini. Tots els mòduls disposen d'un **dossier per a l'alumnat i d'una guia per al o la docent**.

Projecte de servei comunitari. Noves masculinitats, model transferible de noves masculinitats del Departament d'Educació. Hi trobareu un recull de propostes d'activitats didàctiques i de recursos per treballar aquesta temàtica amb l'alumnat de tercer o quart d'ESO en el marc del Projecte de servei comunitari.

Maleta pedagògica sobre Masculinitat(s). Recurs editat pel CIRDA i l'Ajuntament de Barcelona per treballar les masculinitats, de forma específica, amb homes adults, adolescents i joves.

D. Famílies

- Promoure la **formació** en les famílies

Mòduls formatius del Programa formatiu de prevenció de la violència masclista
Aquest programa formatiu ofereix mòduls adreçats a les famílies que s'orienten a facilitar les estratègies i els recursos per ajudar els fills i filles a prevenir les situacions de violència masclista. Els continguts dels mòduls per a famílies estan alineats amb els mòduls per a l'alumnat d'educació primària i secundària, amb l'objectiu de donar continuïtat i coherència a les actuacions del centre i reforçar-les en l'àmbit familiar.

- Difondre **guies de prevenció** per informar i sensibilitzar les famílies:

Prevenció i detecció de la violència masclista

En espai del web Famílies del Departament d'Educació, s'han publicat diverses guies de prevenció adreçades a les famílies per donar a conèixer la violència masclista.

- Oferir a les famílies, si escau, **orientacions i recursos sobre igualtat de gènere, prevenció de la violència de gènere i identitat de gènere**

Famílies

En aquest espai del web del Departament d'Educació es poden trobar orientacions i recursos per treballar la igualtat de gènere i l'educació afectivosexual: Igualtat de gènere, Educació sexual i afectiva.

Treball amb famílies (guia per al professorat). Els quaderns de l'Inclou 0. Materials per al treball de la diversitat afectiva i sexual, elaborats per l'associació Inclou.

Socialització de les persones trans* a l'Àmbit educatiu, document elaborat pel Servei de

Trànsit del Departament de Salut, on es donen indicacions de com acompanyar les persones trans en la comunitat educativa.

Noies i nois. Identitat i cos. Material didàctic per treballar la diversitat de cossos, elaborat per l'entitat Chrysallis Euskal Herria (2016).

Guia per a docents. Educació en diversitat i igualtat, elaborat per l'entitat Chrysallis Euskal Herria (2021).

Repositori d'enllaços amb recursos i eines del Departament d'Educació, amb informació de temes com educació sexual, coeducació, violències masclistes i violències sexuals.

7.1.4. Indicadors de coneixement o sospita de diversos tipus de violència

Hem de tenir present que els indicadors observables a l'àmbit escolar i familiar poden tenir una tipologia molt diversa i que no han d'anar necessàriament associats exclusivament a un cas d'assetjament escolar o altres tipus de violència. Poden estar relacionats amb diferents problemàtiques com la depressió o els trastorns de la conducta alimentària, entre d'altres.

Assetjament i/o ciberassetjament escolar

Els casos d'assetjament i ciberassetjament solen donar-se lluny de la vigilància dels adults i la majoria dels casos no són denunciats. Ja s'ha comentat que és molt important treballar per la prevenció, però, en el cas que es detectin conductes assetjadores, és fonamental actuar al més aviat possible, amb diligència deguda.

En els casos de ciberassetjament, el fet que es puguin donar en qualsevol lloc i en qualsevol moment, sovint emparats en l'anonimat, dificulta encara més la seva detecció i la protecció de l'alumnat implicat. Hem de tenir en compte que en un gran tant per cent aquests casos van lligats a un assetjament presencial i per tant les actuacions s'han de fer en tots els entorns on s'està donant.

L'alumnat en rol de víctima es troba en una posició d'indefensió enfront de qui l'intimida, i això li dificulta poder compartir el que està vivint, per tant és molt important mantenir una detecció preventiva continuada per tal d'activar una situació d'alerta quan veiem algun dels indicadors que es referencien a continuació.

Indicadors físics

1. Sovint presenta nafres, talls o blaus inexplicables.
2. Presenta trastorns psicossomàtics (mal de panxa, mal de cap, vòmits, etc.).
3. Manifesta canvis en les pautes de menjar: sovint hi ha disminució de les ganes de menjar i pèrdua de pes.
4. S'expressa amb dificultat i fins i tot quequeja.
5. Té problemes de son.
6. Presenta tics nerviosos.

Indicadors conductuals

1. Evita anar a determinats llocs, classes, falta alguns dies determinats, etc.
2. Fa absentisme i pot arribar a l'abandonament escolar.
3. Presenta una actitud hipervigilant, de recel.
4. Sovint està sol/a, no té amics/amigues i/o és rebutjat/ada pels companys/nyes.
5. Presenta canvis sobtats en les rutines diàries (no vol anar al pati, no vol seure en un lloc, vol quedar-se a la classe, demana que el o la mestra l'acompanyi, etc.).
6. Baixa el rendiment acadèmic.
7. No troba, perd o li prenen les coses.
8. Sovint és intimidat/ada o molestat/ada, es fiquen amb ell o ella o es veu involucrat/ada en baralles.
9. Comença a amenaçar o agredir altres infants més petits.
10. Sempre explica històries, diu mentides, fa justificacions estranyes.
11. Es culpa dels problemes o de les dificultats.
12. No vol anar al centre educatiu o s'aïlla dels seus companys/nyes.

Indicadors en relació amb l'ús d'eines digitals

1. Està pendent constantment que el mòbil o l'ordinador estiguin encesos i disponibles, inclús quan dorm.
2. Es mostra enfadat/ada, depressiu/iva o frustrat/ada després d'utilitzar l'ordinador.
3. Deixa d'utilitzar l'ordinador de forma sobtada.
4. Mostra canvis sobtats de comportament després d'una trucada, missatge, accés a una xarxa, etc.
5. Dona la contrasenya de correu o d'alguna xarxa amb facilitat.
6. Comparteix dades personals, fotos o vídeos en diferents xarxes socials.
7. Accepta com a amics/amigues persones desconegudes.

Indicadors emocionals
1. Expressa canvis sobtats d'humor, d'estats d'ànim o de comportament.
2. Expressa inseguretat i/o ansietat.
3. Li costa controlar-se.
4. Mostra un aspecte contrariat, trist, deprimit i/o temorenc sense motiu aparent.
5. Plora amb facilitat i/o sovint s'angoixa.
6. Es tanca en si mateix/a, i evita relacionar-se amb els amics/amigues o amb la família.
7. Es preocupa excessivament per la seva seguretat personal: dedica molt de temps i esforç a pensar i preocupar-se per trobar trajectes i espais segurs.
8. S'obsessiona pels seus trets físics.

Per part dels companys o companyes
1. Se'n burlen i li fan bromes desagradables, l'insulten, etc.
2. Li fan arribar notes o missatges electrònics insultants o amenaçadors.
3. Li donen contínuament la culpa de les coses que surten malament.
4. No li parlen, l'ignoren.
5. L'anomenen amb malnoms.
6. Mai no el/la conviden a festes o activitats fora de l'escola.
7. En els jocs d'equip sempre és l'últim/a ser triat/ada.
8. Coaccionen els possibles amics/amigues per tal que no interactuïn amb ell/ella.
9. Rebutgen seure al seu costat.
10. Se'n burlen i el/la rebutgen pel seu aspecte físic, per com vesteix, per la seva manera de ser, per la seva orientació sexual, etc.

Conductes d'odi i discriminació

Les **conductes d'odi i discriminació** poden donar-se en qualsevol dels espais del centre educatiu, si bé és més habitual que tinguin lloc lluny de la vigilància dels adults, i la majoria dels casos no són comunicats ni al professorat ni a les famílies. Ja s'ha comentat que és molt important treballar per a la prevenció, però en el cas que es detectin conductes discriminatòries, és fonamental actuar al més aviat possible, amb diligència deguda per evitar que puguin esdevenir cròniques.

Els **indicadors** observables a l'àmbit escolar i familiar en un infant o jove que pateix discriminació són de tipologia molt diversa. És important estar atents i tenir present que qui pateix discriminació pot manifestar més d'un símptoma i de diferent categoria. També és important determinar si una acció negativa cap a un infant o jove per part dels seus companys i companyes es fonamenta en una conducta discriminatòria o si bé aquesta emmascara una altra problemàtica (un insult presumptament homòfob o racista pot amagar un altre tipus de conflicte).

Indicadors físics
1. Presenta sovint nafres, talls o blaus inexplicables.
2. Presenta trastorns psicossomàtics (mal de panxa, mal de cap, vòmits, etc.).
3. Manifesta canvis en les pautes de menjar: sovint hi ha disminució de les ganes de menjar i pèrdua de pes.
4. S'expressa amb dificultat i fins i tot quequeja.
5. Té problemes de son.
6. Presenta tics nerviosos.

Indicadors conductuals
1. Evita anar a determinats llocs o classes.
2. Fa absentisme i por arribar a l'abandonament escolar.
3. Empitjora el seu rendiment escolar.
4. Sovint està sol/a, no té amics/amigues i/o és rebutjat/ada pels companys/nyes.
5. Sovint és intimidat/ada o molestat/ada, es fiquen amb ell/ella o es veu involucrat/ada en baralles.
6. Presenta una actitud hipervigilant, de recel.
7. Es culpa dels problemes o les dificultats.

Indicadors emocionals
1. Manifesta una clara pèrdua d'autoestima.
2. Expressa inseguretat i /o ansietat.
3. Mostra un aspecte contrariat, trist, deprimat i/o temorenc sense motiu aparent.
4. Plora amb facilitat i/o sovint s'angoixa.
5. Es tanca en si mateix/a i evita relacionar-se amb els amics/amigues o amb la família.
6. Es mostra apàtic/a o indiferent.

Per part dels companys o companyes
1. Se'n burlen i li fan bromes desagradables, l'insulten, etc.
2. Li fan arribar notes o missatges electrònics insultants o amenaçadors.
3. Li donen contínuament la culpa de les coses que surten malament.
4. No li parlen, l'ignoren.
5. L'anomenen amb malnoms.
6. Mai no el/la conviden a festes o activitats fora de l'escola.
7. Coaccionen els possibles amics/amigues per tal que no interactuïn amb ell/ella.
8. Rebutgen seure al seu costat.
9. En els jocs sempre és l'últim/a a ser triat/ada.
10. Apareixen pintades, dibuixos o símbols amb missatges d'odi envers algun grup o col·lectiu present a l'aula o al centre educatiu.
11. Se'n burlen i el/la rebutgen de forma explícita pel seu aspecte físic o per la seva forma de ser (orientació afectivosexual, identitat o expressió de gènere, discapacitat física o psíquica, origen ètnic, racial o nacional, sexe, o qualsevol altra condició o circumstància personal o social).

Violències masclistes

Com s'ha comentat, les **violències masclistes** que es puguin detectar en els centres educatius i a les quals és aplicable el present protocol, en la majoria dels casos es donen en relacions sexoafectives o bé en violències sexuals. Per això, a continuació s'exposen els indicadors específics que es poden trobar en aquestes dues circumstàncies.

També s'ha de tenir present que aquests indicadors serveixen al personal del centre educatiu per poder veure que alguna cosa està succeint i estar al cas de la situació. A més a més, ens poden ajudar a identificar la situació i així, si és necessari, poder derivar a altres serveis especialitzats. S'ha de tenir en compte que no és paper del personal docent abordar en profunditat aquests casos, sinó identificar-los per tal de poder donar una resposta només en el context educatiu.

Indicadors específics de violències masclistes en un context de relació sexoafectiva

Indicadors físics
1. Canvi sobtat de vestimenta, que pot indicar la intenció d'ocultar lesions.
2. Presenta sovint nafres, talls o blaus inexplicables.
3. Presenta trastorns psicossomàtics (mal de panxa, mal de cap, vòmits, etc.).
4. Manifesta un canvi sobtat en la seva aparença física.
5. Manifesta canvis en les pautes de menjar: sovint hi ha disminució de la gana i pèrdua o guany de pes.

Indicadors emocionals
1. Por que la seva parella s'enfadi.
2. Ignora les seves necessitats a favor de les de l'altra persona.
3. Dubta sobre els seus propis sentiments i del seu judici.
4. Normalitza situacions de violència com una mostra de l'amor romàntic.

Indicadors socials

1. Manifesta un aïllament sobtat del seu entorn més proper.
2. Es mostra amb pors i inseguretats dins del seu cercle social.
3. Mostra una submissió a les demandes de la persona amb la qual té la relació sexoafectiva.
4. Parla poc dels seus problemes emocionals o de la seva vida.
5. No accepta comentaris sobre la seva parella o sobre el que ha canviat.
6. Es mostra irascible amb la família i el professorat.
7. És desaprovada en públic per la seva parella.
8. Mostra absoluta obediència als requeriments de la seva parella.
9. Sent que les decisions de la seva parella interfereixen en la seva vida.

Indicadors específics de violència sexual

Indicadors físics*

1. Presenta trastorns psicossomàtics (mal de panxa, mal de cap, vòmits, etc.).
2. Mostra conductes regressives com enuresi/encopresi en infants que ja havien assolit el control d'esfínters.
3. Manifesta infeccions d'orina sense causa orgànica identificable.
4. Presenta inflamacions, enrogiment i lesions de rascades en zona genital.

Indicadors conductuals

1. Mostra conductes sexualitzades, coneixements sexuals o conductes autoeròtiques inusuals per a l'edat de l'infant.
2. Manifesta un interès excessiu pel comportament sexual dels adults.
3. Empra l'ús de la força física o coerció psicològica per aconseguir la participació d'altres menors en jocs sexuals.
4. Presenta conductes seductores.
5. Mostra retraïment social.
6. S'altera quant juga i mostra conductes agressives o regressives.
7. Masturbació compulsiva inusual per l'edat.

Indicadors emocionals
1. Mostra sentiments de desesperança i tristor.
2. Manifesta por generalitzada i intensa, i por a la soledat.
3. Se sent culpable i sent vergonya.
4. Manifesta hostilitat i agressivitat.
5. Sent un rebuig del propi cos.
6. Desconfia dels adults i de determinades persones i els rebutja.

7.2. Recursos per a la valoració

7.2.1. Model de registre de la situació de violència detectada

Núm. _____ Data _____ Hora _____

Nom i càrrec de qui comunica la situació d'alerta	
Noms i grups de l'alumnat implicat	
Incidències (fets i lloc)	
Altres persones implicades	
Observacions (altres conflictes previs, actuacions de contenció, etc.)	

7.2.2. Recomanacions per a les entrevistes

A les trobades amb tots els agents cal tenir present que s'inicia un procés cap a la restauració del benestar amb una responsabilitat compartida. Els principis que han de guiar aquest camí de trànsit del malestar cap al benestar són:

- **Veritat:** Manifestar o fer visible el posicionament del centre davant la violència (tolerància zero) i a favor del benestar. Compartir apreciacions (subjectives) derivades dels fets (objectius), és a dir, sense jutjar, sobredimensionar ni minimitzar. Fer autoobservació per prendre consciència del malestar i l'afectació inherent a les situacions de violència. Compartir necessitats.
- **Justícia:** Garantir un abordatge just. Comunicar amb claredat les actuacions a dur a terme concretant els objectius pedagògics en què es basen les actuacions. Responsabilitzar de les conseqüències que té actuar de forma violenta, no actuar, no comunicar, etc. Protegir i aportar seguretat.
- **Reparació:** Visibilitzar les necessitats personals de l'alumnat en relació amb el benestar i el desenvolupament personal. En el cas de l'assetjament, treballar per a la desidentificació de l'etiqueta d'agressor o agressora, víctima o espectador o espectadora. Conscienciar per reconèixer la responsabilitat directa o indirecta davant la necessitat de reparació col·lectiva.
- **No repetició:** Buscar, des de l'aturada de la violència, el compromís i la corresponsabilització vers el benestar de les persones afectades i del grup. Contribuir a la promoció de la convivència positiva, la reconciliació, l'aturada immediata de la violència i el compromís de no repetició.

Recomanacions generals per fer les entrevistes amb l'alumnat

- Informar que l'objectiu de l'entrevista és aclarir els fets i recollir la informació necessària per fer una valoració posterior i determinar si s'ha produït una situació de violència.
- Crear un clima de confiança i de respecte que faciliti la comunicació.
- Fer que se sentin participants del procés establert.
- Evitar plantejar l'entrevista com un interrogatori, utilitzant el diàleg com a instrument per a la bona comunicació i mantenint una escolta activa. Utilitzar preguntes obertes.
- Oferir informació objectiva, realista i contrastada sobre què es considera violència.
- Ajudar a identificar els comportaments abusius i no desitjables.
- Actuar amb honestat amb l'alumnat i informar que es trametrà la informació als familiars o altres serveis, si és necessari.

A. Recomanacions per a l'entrevista amb l'alumnat que ha patit la violència

- Confortar l'alumne o alumna i actuar amb prudència i sensibilitat en tot moment, ja que la situació pot estar generant un alt grau de patiment.
- Trametre-li que entenem la dificultat de parlar del que ha passat o està passant, però també la importància de fer-ho.
- Observar i interpretar l'expressió corporal i l'estat emocional.
- Parlar amb serenitat i evitar que es culpabilitzi pel que ha passat o està passant.
- Evitar la revictimització fent que no hagi de repetir constantment el relat del que ha passat.

- No parlar de forma excessiva i escoltar atentament i amb empatia.
- No minimitzar ni qüestionar el seu relat.
- No donar-li consells.

Algunes de les qüestions que es poden plantejar podrien ser:

• Com estàs?• Com et trobes a l'escola / al centre?• Què et preocupa?• Què ha passat?• On i quan?• Qui ho ha fet?• Per què creus que ho fan?• Creus que ho fan per algun tret o atribut relacionat amb la teva manera de ser o pensar?• Hi ha algú que ho hagi vist?• Què necessites ara?	• Qui coneix la situació? L'hi has explicat a algú? A qui?• Algú t'ajuda?• Des de quan passen aquestes coses?• Com et sents quan passen?• Què fas quan això succeeix?• Saps què és l'assetjament escolar? I les conductes d'odi i discriminació?• Creus que estàs patint alguna d'aquestes violències?• Com creus que es pot arreglar tot això?

En el cas que sigui una possible situació de **violències masclistes en una relació sexoafectiva**, les preguntes podrien ser:

• Teniu alguna relació? Des de quan?• En cas de resposta afirmativa: És molt gelós?• Et controla on i amb qui vas?• Et diu com has d'anar vestida?• S'enfada quan no fas el que vol?• Es burla de tu? Et ridiculitza davant el grup d'amics/amigues?• T'ha amenaçat alguna vegada?• T'ha agredit algun cop?• Hi ha algú que ho hagi vist?• Qui coneix la situació? Ho has explicat a algú? A qui?	• Quins suports tens? Què t'ajuda a estar millor?• La teva família coneix la situació? Et dona suport?• Des de quan es produeixen aquestes situacions?• Com et sents quan ocorren aquestes coses?• Què fas quan això succeeix? Com creus que es pot arreglar tot això?• Què necessites que passi a partir d'ara?

Recomanacions per quan la víctima ha patit violència sexual:

En els casos de violències sexuals no és recomanable fer una entrevista exploratòria (Guia d'acompanyament i bon tracte a l'alumnat que verbalitza situacions de violències sexuals).

B. Recomanacions per a l'entrevista amb l'alumnat que ha exercit violència

- Parlar amb serenitat, utilitzant un to de veu respectuós i no agressiu, i evitar discussions, ja que creen resistències.
- Evitar valoracions morals o de judici.
- No parlar de forma excessiva i fer escolta activa.
- No donar-li consells.

Algunes de les qüestions que podem plantejar podrien ser:

- Com estàs?
- Com et trobes a l'escola / al centre?
- Què et preocupa?
- Com et portes amb els teus companys/nyes?
- M'han dit que l'altre dia va passar alguna cosa amb X... (l'alumne/a víctima)
- Què va passar? On? Quan?
- Per què creus que va passar?
- Creus que tens algun tipus de prejudici envers algun col·lectiu o grup concret?
- Com et sents quan passen aquestes coses?
- Com creus que se sent X?
- Consideres que les agressions entre companys/nyes són un problema en el centre?
- Quines són al teu parer les formes més freqüents de maltractament entre companys/nyes? (insultar, posar malnoms, burlar-se d'algú, ridiculitzar-lo, parlar malament d'algú, aïllar-lo, excloure'l, amenaçar-lo, obligar-li a fer coses que no vol fer, donar-li cops, empentes, barallar-s'hi, etc.)
- Amb quina freqüència passen aquestes coses?
- Per què creus que alguns nois o noies fan aquestes coses?
- Tu ho has fet alguna vegada?
- Saps què és l'assetjament escolar? I les conductes d'odi i discriminació?
- Creus que estàs exercint alguna d'aquestes violències?
- Com creus que es pot arreglar tot això?

En el cas que sigui una possible situació de **violències masclistes en una relació sexoafectiva** les preguntes podrien ser:

- M'han dit que l'altre dia va passar alguna cosa amb X (l'alumna presumptament agredida) Què va passar? On? Quan? En què estaves pensant en aquell moment? Teniu algun tipus de relació?
- En cas de resposta afirmativa: Des de quan?
- Com et sents quan observes que ella està relacionant-se amb altres persones?
- T'agrada on i amb qui va quan no esteu junts?
- Li has fet comentaris alguna vegada sobre com ha d'anar vestida?
- Quantes vegades recordes haver-ho fet?
- No t'agrada que no faci el que tu vols?
- Has perdut els nervis amb ella alguna vegada?
- Com és la relació amb ella quan estàs amb els teus amics/amigues?
- T'has enfadat violentament amb ella?
- Com et sents quan ocorren aquestes coses?
- Com creus que pot haver-la afectat?
- Com creus que es pot arreglar tot això?
- Què podries fer per millorar la situació?

C. Recomanacions per a l'entrevista amb l'alumnat observador

Els **objectius de l'entrevista** amb l'alumnat observador són:

- Crear un **clima de confiança i respecte** que faciliti la comunicació.
- **Sensibilitzar davant l'assetjament i altres situacions de violència** entre l'alumnat, propiciant l'empatia cap a qui ho pateix.
- **Contribuir a trencar la llei del silenci** per tal de visualitzar possibles situacions d'assetjament o ciberassetjament que roman ocult als ulls de les persones adultes.
- **Animar a identificar i confirmar** qui pateix assetjament i qui l'exerceix.
- **Buscar la seva implicació** per donar suport a l'alumnat implicat.
- **Evitar la culpabilització** pel fet de no haver actuat o compartit informació prèviament.
- Procurar no plantejar l'entrevista com un interrogatori, utilitzant el diàleg com a instrument per a la **bona comunicació i mantenint una escolta activa**.
- **Garantir la confidencialitat**.

Recomanacions:

- És interessant fer-la de manera individual perquè les respostes d'uns no condicionin les dels altres.
- És important que sentin seguretat, transmetre que no els maltractaran i que ningú no els ha d'acusar d'"espietes", ja que comunicant una injustícia ajuden a aturar una situació de patiment.

Algunes de les qüestions que podem plantejar a l'alumnat observador podrien ser:

• Saps per què t'he demanat que vinguis?• Sabeu què es fa en aquest espai?• M'agradaria que m'ajudessis a resoldre una situació...• Però abans em presento ...• Estàs bé al centre?• Hi ha persones que no s'ho passen bé al centre. En coneixes alguna?• Has vist alguna vegada algú que s'ho estigui passant malament?• Has vist alguna vegada algú que s'ho està passant malament en alguna de les xarxes socials que utilitzeu?• Saps què és l'assetjament o el ciberassetjament?• Saps com és i què fa la persona que assetja o ciberassetja?• Saps com és i què sent la persona que ho pateix?	• Hi ha persones que ho saben i no fan res? Per què?• Creus que no fer res també té conseqüències? Quines?• Què vol dir per a tu ser "espieta"? Et sembla que és el mateix que comunicar que algú està patint una injustícia?• Saps què són les conductes d'odi i discriminació? I la violència masclista?• Em sembla que ara algú està patint una situació de violència i m'agradaria que m'ajudessis, saps qui és? Saps qui està agredint? Necessito saber qui són aquestes persones per poder-les ajudar.• Què puc fer?• Puc comptar amb vosaltres?• De quina manera pots ajudar aquestes persones?

En el cas que sigui una possible situació de **violències masclistes en una relació sexoafectiva** es farà una entrevista també al **cercle íntim d'amistats**.

A banda de les recomanacions que s'han fet en l'apartat de l'alumnat observador, també s'han de tenir en compte les següents:

- Sensibilitzar el grup íntim en el sentit que **comunicar una injustícia ajuda la persona que l'està patint**.
- Valorar la possibilitat de fer una primera entrevista amb el grup íntim de forma individual, segons el cas.

Alguns dels temes que es poden plantejar en funció del desenvolupament de l'entrevista són:

- Sabeu per què us he demanat que vingueu?
- Estic preocupada per una situació de violència que afecta un amic teu / una amiga teva i m'agradaria que en parléssim.
- Com esteu amb el vostre grup d'amistats?
- Em sembla que ara alguna noia està patint una situació de violència masclista i m'agradaria que m'ajudéssiu.
- Heu detectat en el vostre cercle íntim algun tipus de relació abusiva?
- Què en sabeu? Què en penseu?
- Com us sentiu? Necessiteu ajuda?
- Què puc fer?
- Puc comptar amb vosaltres?

D. Recomanacions generals per a l'entrevista amb les famílies

Recomanacions generals:

- Aquestes entrevistes s'han de dur a terme amb les famílies de l'alumnat implicat per separat.
- És important que es faci una presentació clara, amb una comunicació calmada.
- És important utilitzar les eines de comunicació adequades (empatia, missatges en primera persona, etc.) per no alarmar excessivament la família.
- És important explicitar que l'escola i la família tenen el mateix objectiu i que, per això, es demana la seva col·laboració i compromís.
- Es recomana transmetre confiança en el fet que les coses poden millorar.

Es recomana evitar:

- Centrar-se en la persona en comptes de tractar el fet.
- Jutjar ni fer sentir culpable la família.

Orientacions per a l'entrevista

1. Comunicar a les famílies les actuacions dutes a terme fins al moment (compilació d'informació i entrevistes amb l'alumnat) i concretar que l'objectiu d'aquestes actuacions, juntament amb l'entrevista actual amb les famílies, és l'elaboració d'un **informe de cas**, que l'equip directiu haurà de valorar per determinar si efectivament s'ha donat una situació de violència i quina és.
2. Notificar els fets, sense minimitzar-los ni sobredimensionar-los, i explicar que s'ha donat una possible conducta greument perjudicial per a la convivència.
3. Comunicar a les famílies l'actitud de tolerància zero davant qualsevol situació de violència.
4. Demanar-los què els han explicat els seus fills i filles per poder contrastar la informació.
5. Preguntar-los quina és la seva opinió sobre els fets i com s'han sentit per poder tenir referències sobre el seu posicionament.
6. Explicar que el centre treballa la prevenció en el marc del projecte de convivència del centre i l'acció tutorial i dona eines a l'alumnat per resoldre els conflictes de manera positiva i evitar que es repeteixin aquestes situacions.
7. Destacar l'oportunitat de poder abordar la situació i intervenir de forma educativa amb l'alumnat, així com la necessitat de comptar amb la col·laboració i la implicació de la família.

8. Finalment, agrair a les famílies la seva col·laboració i avançar que la direcció del centre s'hi posarà en contacte al més aviat possible per comunicar-los la valoració definitiva de l'informe que s'està elaborant.

7.2.3. Diagnosi i tipificació de la situació de violència

Equip de valoració

Recollir els membres que formen part de l'equip de valoració del cas.

Nom	Càrrec

Diagnosi

Cas núm.: _____

Entrevistes efectuades:

Data	Assistents

Agents implicats

Alumnat que ha patit violència	
Nom i cognoms:	
Edat:	
Grup:	
Tutor/a:	

Alumnat que ha exercit violència	
Nom i cognoms:	
Edat:	
Grup:	
Tutor/a:	

Altre alumnat implicat		
Nom i cognoms:		
Edat:		
Grup:		
Tutor/a:		
Altres informacions:		

Violències

Indicar les conductes violentes detectades:

Ignorar	Excloure	Insultar	Posar malnoms	Criticar
Amagar objectes	Trencar objectes	Furtar	Vexar	Humiliar
Intimidar	Amençar	Fer xantatge	Agredir físicament	Agredir sexualment
Menysprear	Suplantar identitat digital	Controlar	Cosificar	Ignorar
Robar	Difondre rumors	Vulnerar la intimitat	Difondre una agressió	Difondre imatges i/o vídeos amb contingut sexual sense consentiment (<i>sexpreading</i>)
Fer comentaris amb contingut sexual sobre el cos, la roba, el maquillatge, etc.	Tocaments no consentits	Aixecar les faldilles, estirar la tira del sostenidor	Altres:	

Indicar la continuïtat (periodicitat o reiteració)

--

Indicar la perpetuació (suma de violències en el temps)

--

Descripció dels fets. Dades rellevants obtingudes de les entrevistes:

--

Altres aspectes personals (necessitats específiques de suport educatiu -), familiars o de l'entorn que cal considerar:

--

a. Entorns i canals

Marcar tots els entorns presencials i no presencials on han succeït els fets:

Presencials	
☐ Aula	☐ Pati
☐ Carrer	☐ Pàrquing
☐ Casa	☐ Piscina
☐ Entrada centre	☐ Pistes esportives
☐ Lavabos	☐ Poliesportiu
☐ Menjador	☐ Vestuaris
☐ Passadís	☐ ...

Digitals		
☐ Ask fm	☐ Omegle	☐ Twitter
☐ Drive	☐ Onlyfans	☐ Whatsapp
☐ F3	☐ Reddit	☐ Whisper
☐ Facebook	☐ Signal	☐ Yodel
☐ Instagram	☐ Telegram	☐ Youtube
☐ Live me	☐ This Crush	☐ Yubo
☐ Meet me	☐ Tik Tok	☐ Zenly
☐ Messenger	☐ Twitch	☐ ...

Tipificació: Classificació de la situació de violència

Assetjament o ciberassetjament escolar

Per determinar que ens trobem davant d'un cas d'assetjament, s'han de donar **TOTES** les característiques següents alhora:

- La relació entre els alumnes implicats s'**origina** en el marc escolar.
- Existeix una situació **d'abús de poder**, és a dir, qui la pateix es troba indefens enfront de qui l'intimida, i això té com a conseqüència inseguretat i deteriorament de l'autoestima.
- Hi ha **intencionalitat** per part de l'agressor/a o agressors/res de fer mal, ja sigui físicament o psicològicament.
- Existeix un grup d'alumnes **observadors**.
- **Es repeteix** sistemàticament al llarg d'un període de temps durant el qual l'agressió es dona de manera sostinguda.

Si no es pot concloure que estem davant d'un cas d'assetjament, haurem de seguir treballant per tal donar resposta al patiment que ha activat la situació d'alerta.

Conductes d'odi i discriminació

Per determinar que ens trobem davant d'una conducta d'odi o discriminació, s'ha de donar **ALGUNS** dels supòsits següents:

- Es percep que l'actitud de la persona agressora respon a un sistema de creences o valors basat en prejudicis o estereotips contra algun col·lectiu o grup concret.
- Es percep que el motiu d'aquesta conducta ve determinat per algun tret o atribut de la persona agredida.
- La persona agressora presenta conductes radicals conduents a l'**EXTREMISME VIOLENT** (motius ideològics, religiosos, polítics, etc.).

Violències masclistes

La principal manifestació de violències masclistes que es vinculen en el present protocol és en el context de les relacions sexoafectives, ja que es desenvolupa per atendre els casos entre l'alumnat.

Per determinar que ens trobem davant d'una **violència masclista en una relació sexoafectiva**, s'ha de donar **ALGUNS** dels supòsits següents:

- Existeix una situació d'abús, control i/o vigilància per part de la persona agressora envers la persona agredida.
- Existeix una situació de dependència o vulnerabilitat per part de la persona agredida envers la persona agressora.
- La persona agressora crea un clima caracteritzat per l'aïllament del cercle íntim i/o familiar de la persona agredida.

- S'observa que en tota la situació hi hagut moments de reconciliació que responen a l'escala cíclica de les violències masclistes.

Un altre dels supòsits que també podem trobar i entra dins l'actuació del present protocol són les violències sexuals.

Per determinar que ens trobem davant d'una **violència sexual**, s'ha de donar **ALGUNS** dels supòsits següents:

- La violència que s'ha exercit (verbal, física o digital) té un **contingut sexual**.
- La persona agressora té l'objectiu de **dominar la voluntat sexual** de la persona agredida.

Qualsevol dels casos i conductes anteriors (a, b i c) que impliquin alguna discriminació envers l'orientació afectivosexual, la identitat o expressió de gènere, sexe, cossos no normatius, discapacitat física, psíquica, sensorial, etc. , origen ètnic, racial, nacional o classe social, s'han de considerar especialment greus.

En conclusió, ens trobem davant d'un cas de: _____

Detecció de necessitats educatives

L'equip de valoració ha de fer una primera detecció de necessitats a partir de l'observació efectuada en la fase diagnòstica amb l'assessorament de l'orientació educativa i/o el mestre o mestra de pedagogia terapèutica, en col·laboració amb els professionals de l'EAP, si escau.

Aquestes necessitats s'han de poder concretar en relació amb l'alumnat que ha patit violència, l'alumnat que l'ha exercida i el **grup**, si escau. Així mateix, l'equip de valoració també pot detectar alguna necessitat referent a la relació amb les **famílies implicades**.

Les necessitats a valorar de l'**alumnat implicat** poden estar emmarcades a escala personal, relacional o envers la situació. Així doncs, s'han de concretar les dimensions a treballar en relació amb:

Què necessita a escala personal?

- **Millora de la dimensió cognitiva:** definir què passa, què es pot fer, analitzar alternatives, valorar conseqüències tenint en compte els altres i passar a l'acció possible.
- **Millora de la dimensió emocional:** reconèixer les pròpies emocions i aprendre a gestionar-les i reconèixer les dels altres.
- **Millora de la dimensió afectiva:** cultivar, millorar i augmentar el benestar personal i vetllar pel de les altres persones:
 - Autoestima
 - Resiliència
 - Empatia
 - Tolerància a la frustració.
- **Millora de la dimensió moral i consciència ètica:** desenvolupar actituds i valors com la igualtat i el respecte a la diversitat.

Què necessita a escala relacional?

- **Millora de la competència social:** saber relacionar-se amb les altres persones
 - Habilitats socials, com l'assertivitat.
 - Habilitats comunicatives, com l'escolta activa i la capacitat de demanar ajuda o bé de demanar disculpes.

Què necessita envers la situació?

L'equip de valoració pot detectar situacions concretes que necessitin una reformulació. Aquestes poden ser recomanacions concretes envers les **mesures d'urgència** o altres aspectes a tenir en compte.

D'altra banda, per fer una primera detecció de necessitats del **grup** cal la participació del **tutor o tutora del grup classe** de l'alumnat implicat en la situació de violència.

Aquestes necessitats poden fer referència als aspectes següents:

- Presa de consciència davant les situacions de violència i el rol d'observador
- Creació d'un entorn segur i saludable
- Empoderament de l'alumnat
- Cohesió del grup
- Restauració de les relacions dins del grup
- Altres.

En el marc d'aquesta detecció de necessitats, per tal de fer un acompanyament individualitzat de l'alumnat i tenir un contacte periòdic amb les seves famílies, l'equip de valoració ha de fer la proposta a l'equip directiu de les persones de referència, tant per a l'alumnat que ha patit la violència com per al que l'ha exercida. Aquestes persones normalment seran els tutors o tutores, però també pot ser un o una docent o professional educatiu amb vincle amb l'alumnat i les seves famílies, el o la cap d'estudis, etc.

7.3. Recursos per a la intervenció educativa

7.3.1. Recursos per treballar amb l'alumnat implicat en una situació de violència

Necessitats educatives de tipus personal (dimensions cognitiva, emocional, afectiva, moral i consciència ètica) i relacional (habilitats comunicatives i socials)

Programa de competència social. Educació primària, Departament d'Educació (1997).
Programa de competència social. Materials de formació. Educació primària. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Aquest programa facilita materials per desenvolupar les habilitats cognitives, la gestió

emocional, la maduresa moral i les habilitats socials de l'alumnat de primària. També es pot accedir a un qüestionari per valorar l'assertivitat de l'alumnat.

- Decideix I (cicle mitjà)
En aquest document es pot accedir a activitats que desenvolupen, entre altres aspectes, les habilitats cognitives com "El pensament causal, alternatiu i de perspectiva" (p. 77-86) i "Pensa en les conseqüències" (p. 119-120), o la consciència emocional, com "Alfabetisme emocional" (p. 49-66).
- Decideix II (cicle superior)
En aquest document es pot accedir a diverses activitats que desenvolupen les habilitats cognitives, com "Preveure conseqüències" (p. 107-119), o el control emocional, com "Buscar explicacions. Controlar-se" (p. 89-92).
- Qüestionari per avaluar l'assertivitat (6-9 anys)
Aquest qüestionari, adaptació del CABS de Michelson, permet avaluar l'assertivitat de nens i nenes entre 6 i 9 anys.
- Qüestionari per avaluar l'assertivitat (10-11 anys)
Aquest qüestionari, adaptació del CABS de Michelson, permet avaluar l'assertivitat de nens i nenes entre 10 i 11 anys.

Programa de competència social. Educació secundària, Departament d'Educació (1997).
Programa de competència social. Materials de formació. Educació secundària. Barcelona:
Generalitat de Catalunya.

Aquest programa facilita materials per desenvolupar les habilitats cognitives, la gestió emocional, la maduresa moral i les habilitats socials de l'alumnat de secundària. També inclou un qüestionari per valorar l'assertivitat de l'alumnat.

- Habilitats cognitives, creixement moral i habilitats socials (primer cicle d'educació secundària obligatòria)
En aquest document es pot accedir a orientacions i recursos per treballar, entre altres aspectes, les habilitats cognitives dels adolescents, com ara el pensament conseqüencial (p. 12-17), el control emocional de la ira, l'angoixa o l'ansietat, la tristesa i la depressió (p. 87-90), el desenvolupament moral a partir de la discussió de dilemes (p. 38-72), habilitats socials com "Saber escoltar" (p. 81) o "Disculpar-se" (p. 85-86). També es pot accedir al qüestionari per avaluar l'assertivitat (p. 91-101).
- Habilitats cognitives, creixement moral i habilitats socials (segon cicle d'educació secundària obligatòria)
En aquest document es pot accedir a orientacions i recursos per treballar les habilitats cognitives dels adolescents, com el pensament conseqüencial (p. 15-20), el control emocional de la ira, de l'angoixa o l'ansietat, la tristesa i la depressió (p. 93-94), el desenvolupament moral a partir de la discussió de dilemes (p. 47-80) o habilitats socials, com "Disculpar-se" (p. 96). També es pot accedir al qüestionari per avaluar l'assertivitat (p. 105-114).

Sigues tu

Aquest programa de Dispsalut, organisme de salut pública de la Diputació de Girona, té com a objectiu principal el desenvolupament de les habilitats psicosocials d'infants i adolescents perquè puguin tenir més control sobre la seva salut i afrontar els desafiaments de la vida quotidiana. Ofereix diversos recursos d'aula en obert per treballar els aspectes següents:

- L'autoestima i el control intern com la dinàmica Qui sóc?, que inclou un qüestionari per conèixer el nivell d'autoestima.
- L'empatia davant la diversitat a l'aula, com la dinàmica De tot cor, que proposa compartir en grup les qualitats o característiques de cada participant.
- L'assertivitat, com la dinàmica És la meua cadira!, que permet analitzar si les persones són més o menys assertives, agressives o passives, i prendre consciència de la importància de la comunicació efectiva.
- El pensament crític, com el vídeo Canvia el conte - violència masclista, que té com a objectiu la denúncia de la violència masclista en els contes infantils i pot ajudar a reflexionar sobre els estereotips de gènere i els discursos que reforcen la normalitat de la violència de gènere.

Permet la cerca d'activitats per categories (primària-secundària) o temàtiques (assetjament, ciberassetjament, prejudicis, estereotips, gènere, violència masclista, abusos sexuals, etc.).

- Les 36 cartes de les emocions
Recurs elaborat pel Departament d'Educació (2020) que permet aprendre a gestionar les emocions tot jugant, oferint una nova proposta de ludificació en l'educació socioemocional. Cadascuna de les cartes està inspirada en una emoció o estat emocional, el joc de cartes és totalment flexible i pot utilitzar-se creativament de moltes maneres.
- Les 36 cartes de les necessitats
Recurs elaborat pel Departament d'Educació (2020) amb les il·lustracions de Gracia Lleó i l'experta en pràctiques restauratives Mònica Albertí, ens permet conèixer i reconèixer les necessitats tot jugant, oferint una nova proposta de ludificació en l'educació socioemocional. Cadascuna de les cartes està inspirada en una necessitat. El joc de cartes és totalment flexible i pot utilitzar-se creativament de moltes maneres. És complementari de *Les 36 cartes de les emocions*.
- La Comunicació NoViolenta (CNV)
Recurs elaborat pel Departament d'Educació (2020), on s'identifiquen idees clau i s'associen activitats per treballar la CNV a l'escola i a casa, i així poder utilitzar aquesta pràctica que fomenta l'empatia en qualsevol intervenció i gestió de les relacions.
- Comunicació afectiva i efectiva
En el segon mòdul del Quadern de mediació, material de formació adreçat a l'alumnat, hi ha diverses activitats sobre assertivitat i escolta activa. També poden ser interessants les activitats del tercer mòdul, Emocions i presa de decisions.
- Competències socioemocionals
En aquest mòdul formatiu adreçat a l'alumnat de primària, que forma part del Programa

d'innovació pedagògica #aquiproubullying, es pot accedir a diverses activitats didàctiques per treballar l'empatia i l'assertivitat. També hi ha la versió per a secundària.

- Gestió positiva dels conflictes

En aquest mòdul formatiu adreçat a l'alumnat de primària que forma part del Programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying es pot accedir a una activitat didàctica per treballar l'escolta activa. També hi ha la versió per a secundària.

Es poden consultar més recursos a Educació socioemocional (Aula), dins del Projecte de convivència publicat pel Departament d'Educació (2021), amb propostes per a la reducció dels estats d'ansietat i/o angoixa (Aula A1 a A3), el desenvolupament de l'autoestima (Aula A4), la capacitat de resiliència (Aula A7) i l'empatia (Aula B2).

Competència digital: Aprenentatge instrumental de la competència digital en relació amb l'ús segur i responsable de les TIC i, especialment, el comportament cívic en l'àmbit digital

- Detectar i aturar el ciberassetjament

En aquest mòdul formatiu del Programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying es treballa la competència digital de l'alumnat i com detectar o aturar situacions de ciberassetjament. També hi ha un mòdul per a alumnat de secundària.

- Actuar, responder, interactuar

En aquesta unitat didàctica, que es pot trobar a la plataforma Web We Want elaborada per Insafe i coordinada per European Schoolnet, es proposa treballar l'ús adequat de la comunicació a Internet i pautes educatives de reacció quan succeeix alguna situació de ciberassetjament.

- Sabes elegir

Aquesta unitat didàctica d'Internet Segura For Kids (is4k) té la finalitat de reforçar la responsabilitat i l'esperit crític contrastant informació d'Internet i de fer reflexionar i reaccionar davant possibles conflictes durant la navegació. Inclou l'enllaç Com denunciar un missatge ofensiu o bloquejar un usuari a Internet (amb enllaços als centres de seguretat de les principals xarxes socials).

- Ha sido víctima de ciberacoso. ¿Y ahora qué?

Vídeo d'Internet Segura for Kids (IS4K), d'INCIBE, amb pautes per ajudar els i les menors a tornar a participar al món digital després de patir una situació de ciberassetjament.

7.3.2. Recursos per treballar amb el grup classe de l'alumnat implicat

Assetjament i ciberassetjament

- Programa d'innovació pedagògica #aquiproubullying

En aquesta pàgina de la XTEC es presenta la proposta didàctica del programa #aquiproubullying, i altres orientacions i recursos d'interès:

– Com detectar i aturar l'assetjament

En aquest mòdul formatiu es treballa la competència digital i com detectar o aturar situacions d'assetjament. També hi ha un mòdul per a alumnat de secundària.

– Detectar i aturar el ciberassetjament

En aquest mòdul formatiu es treballa la competència digital i com detectar o aturar situacions de ciberassetjament. També hi ha un mòdul per a alumnat de secundària.

Conductes d'odi i discriminació (sempre que es consideri necessari, si la situació de violència ha repercutit en el grup)

● Exercicis i dinàmiques d'educació intercultural

En aquest espai de l'Escola de Cultura de Pau es pot accedir a un conjunt d'activitats en grup amb l'objectiu de combatre els estereotips i els prejudicis que provoquen una imatge negativa de l'altre.

● Estereotips, prejudicis i discriminació 1 i 2

En aquest espai del Grup d'Educació d'Amnistia Internacional, es pot accedir a dues propostes didàctiques per combatre tota mena d'estereotips i prejudicis a partir de l'anàlisi crítica d'acudits i vinyetes d'humor gràfic.

● Pack educatiu contra la discriminació general (ICUD)

El projecte té com a objectiu proporcionar una guia sobre com donar a conèixer les pràctiques discriminatòries emmascarades i apoderar els i les joves perquè passin de ser consumidors passius de continguts discriminatoris a creadors de continguts alternatius per tal de contrarestar aquestes conductes. Ofereix nombrosos recursos de descàrrega gratuïta i activitats en línia i fora de línia.

Violències masclistes (sempre que es consideri necessari, si la situació de violència ha repercutit en el grup)

● Tolerància zero a la violència masclista i relacions abusives: primària i secundària.

Aquest mòdul del Programa formatiu de prevenció de la violència masclista té com a objectiu fonamental identificar relacions abusives i saber com actuar. Especialment interessants són els vídeos que els acompanyen: primària i secundària. Aquest programa consta de formació per a docents, per a l'alumnat de cicle superior d'educació primària i l'alumnat de tercer i quart d'ESO, així com formació per a les famílies. Els dossiers per a l'alumnat van acompanyats de guies didàctiques per a docents.

● Cinema i violència envers les dones

En aquest recurs de l'Institut Català de les Dones trobareu un recull de diverses pel·lícules especialitzades sobre la violència masclista juntament amb les guies didàctiques.

● Noves masculinitats. Trenquem els estereotips de gènere

En aquest recurs del Departament d'Educació trobareu un model transferible sobre "Noves masculinitats, trenquem els estereotips de gènere", el qual recull propostes d'activitats didàctiques i recursos per treballar aquesta temàtica dins un projecte de servei comunitari.

- Estimar no fa mal
En aquest programa de l'Institut Català de les Dones trobareu eines i recursos necessaris per fer accions de prevenció de les situacions d'abús en les relacions de parella i afectives i per fomentar actituds i comportaments igualitaris, promovent la reflexió al voltant dels comportaments abusius vinculats als rols de gènere i als models de feminitat i masculinitat.
- Gestió d'agressions masclistes entre menors. Manual per al món de l'educació no formal. Educació secundària.
Document d'ajuda al professorat on s'especifica com intervenir tant amb la persona agredida com amb la persona que ha exercit la violència, elaborat per Fil a l'Agulla (2020; p. 32-53). És interessant perquè també dona referències a les condicions necessàries per intervenir (p. 62-65).
- Intervenció amb adolescents que viuen, o que exerceixen, relacions afectives-sexuals abusives o altres manifestacions de violència masclista des dels serveis socials públics de Barcelona per atenció ambulatoria de tractament en violència masclista. Educació secundària. Publicació del Consorci de Serveis Socials de Barcelona (2015).
Els recursos d'intervenció els trobareu a les pàgines 194-199, apartat "Elements per a la intervenció amb l'adolescent que exerceix violència".

Violències sexuals (sempre que es consideri necessari, si la situació de violència ha repercutit en el grup)

- Guia d'acompanyament i bon tracte a l'alumnat que verbalitza situacions de violències sexuals, educació primària i secundària.
Material d'ajuda per fer una bona acollida d'una revelació de violència sexual editada pels departaments d'Educació i d'Igualtat i Feminismes, 2022.
- El soroll del silenci. Guia per abaixar el volum de les violències sexuals, educació primària i secundària.
Guia sobre la violència sexual elaborada per la cooperativa Candela (2022).
Per a la intervenció és interessant revisar l'apartat 6, "I ara què? Nous horitzons comunitaris", i en especial el 6.3.2, "Què podem fer com a professionals de l'educació per reparar la violència?" (p. 56-57).
- Per què li diuen *sèxting* quan parlen de *sexpreading*?, educació secundària.
Material sobre la pornodifusió sense consentiment (*sexpreading*) elaborat per la cooperativa Candela i Educació per a l'Acció Crítica (EdPAC) (2018).
Per a l'abordatge consulteu l'apartat "Com encarem l'acció educativa" (p. 18).
- Módulo 3: La revelación de la violencia sexual contra la infancia, educació primària i secundària.
Recurs elaborat per Save The Children (2020), on es parla sobre la dificultat de la revelació de la violència sexual.

Creació de vincles i comunitat (especialment en el cas d'assetjament escolar i/o ciberassetjament)

- Una comunitat educativa restaurativa i resilient
El Departament d'Educació, partint de la necessitat de facilitar a tota la comunitat educativa estratègies per promoure un model d'escola que té cura de les persones individualment i col·lectiva, ofereix un marc teòric i un banc de recursos basats en l'enfocament restauratiu per promoure la resiliència. La finalitat d'aquest enfocament és la creació de vincles i comunitat, d'espais segurs i de confiança per compartir experiències, històries personals, emocions i necessitats. Cal destacar: Cercles i Comunicació NoViolenta (CNV).
B.6. Cohesió de grup (especialment en el cas d'assetjament escolar i/o ciberassetjament).
- Recull de dinàmiques de grup
En el document Estratègies per millorar la convivència, publicat per l'IOC en col·laboració amb el Departament d'Educació, trobareu un apartat dedicat a les dinàmiques grupals (dinàmiques de presentació, coneixement, afirmació, confiança, etc.) per treballar la dimensió afectiva dels membres del grup i les seves habilitats socials (p. 9-37).
- Jocs i dinàmiques
En aquest espai de l'Escola de Cultura de Pau es pot accedir a diversos exercicis i dinàmiques per reforçar els vincles del grup i aprendre a fer front als conflictes.
- El benestar a l'aula. Eines per a l'acció tutorial (2). Prevenció de conductes negatives i construcció de la cultura de la pau
En aquest llibre de Maria del Carme Boqué i altres es presenten uns breus fonaments teòrics i es proposen un conjunt d'activitats per treballar la cohesió de grup (p. 7-16).

7.3.3. Recursos per donar suport a les famílies i/o tutors o tutores legals de l'alumnat implicat

- Famílies
En aquest espai del web del Departament d'Educació es poden trobar:
Eines per gestionar els conflictes i les relacions des de l'enfocament restauratiu i la comunicació no violenta, que es basen en el respecte, la confiança i la detecció de necessitats:
 - Pràctiques restauratives en famíliaOrientacions i recursos per treballar el foment de valors:
 - Respecte
 - Responsabilitat
 - Igualtat de gènere
 - Educació sexual i afectiva

7.3.4. Fases del procés restauratiu

Fase prèvia

La fase prèvia (entrevistes individuals inicials) ens serveix per comprovar la viabilitat de la trobada conjunta amb les persones protagonistes i, si cal, amb persones de suport i de la comunitat (grup classe, equip educatiu, famílies).

En aquesta etapa ens trobem amb cadascuna de les persones de manera individual per valorar els següents indicadors de viabilitat:

- Voluntat de participar en la trobada conjunta o procés restauratiu.
- Acceptació de responsabilitat per part de l'autor o autora o autors o autores.
- Voluntat de reparar i restaurar la relació (autor o autora o autors o autores).
- Voluntat de ser reparada i restaurada la relació (víctima), la qual cosa, en cap cas, ha de significar tornar a tenir una relació d'amistat.
- Estat físic i emocional de la víctima.

Aquestes primeres entrevistes són clau per al desenvolupament de la trobada restaurativa posterior.

Detallem a continuació les preguntes que s'utilitzaran, que es fonamenten en els supòsits bàsics, segons el model de Belinda Hopkins (2019), tal com es mostra en la taula següent:

Supòsits bàsics	Possibles preguntes restauratives
1. La perspectiva única i la contribució a fer.	Què ha passat? Què va passar? Quin és el teu punt de vista? Quina és la teva història?
2. Els pensaments influeixen en les emocions i ambdós, en les accions.	Com et senties en aquell moment? Com et sents des d'aleshores? Com et sents ara? Què en penses?
3. Empatia i consideració. Les nostres accions ens afecten a nosaltres i les persones del nostre voltant.	Qui ha estat afectat/ada? Com ho ha estat?
4. Identificació de les necessitats individuals.	Què necessites per poder tirar endavant, per donar resposta a la situació, per reparar? Què necessites per sentir-te reparat/ada?
5. Responsabilitat compartida i presa de decisions.	Què necessites que passi ara? Com es pot donar resposta a aquestes necessitats? Què es pot fer per solucionar aquestes necessitats i resoldre la situació?

En aquesta fase prèvia, cal que les persones que es decideixi que participaran en la reunió restaurativa tinguin la informació necessària per respondre les preguntes següents:

- Què és una reunió restaurativa?
- Com es desenvolupa?

- Qui pot participar en la reunió?
- Quins principis i valors fonamenten la reunió?
- Quines seran les preguntes que es faran a la reunió?
- Quin és el rol dels facilitadors de la reunió?
- On i quan tindrà lloc la reunió?

Fase de trobada conjunta i seguiment dels acords

Orientacions:

- Fer la reunió en un espai controlat, còmode. És preferible que les persones que hi participen estiguin disposades en cercle.
- En finalitzar la trobada, si es creu convenient, es pot plantejar un espai de reparació informal que permeti consolidar la restauració relacional i el benestar del grup.
- Cal mantenir un seguiment, que pot incloure entrevistes presencials amb les persones protagonistes i les altres persones que han participat en la reunió restaurativa, però molt especialment amb la persona que anteriorment ha patit la situació de violència, tot i que també podem fer un treball més indirecte, utilitzant canals de comunicació no presencials o trobades més informals. El que és important és valorar conjuntament si els acords i compromisos presos en la reunió restaurativa s'han dut o s'estan duent a terme.

Detallem a continuació les fases de la trobada conjunta i un possible recull de preguntes útils (extretes del model de Queensland Government Department of Communities (2010), esmentat a Guardiola *et al.*, 2011) que les persones facilitadores poden fer:

Etapa i focus	Continguts
PREPARATIUS	<ul style="list-style-type: none">• Preparar l'espai, distribuir els llocs al voltant del cercle, posar etiquetes amb els noms dels i de les participants. Benvinguda dels i de les participants.
INTRODUCCIÓ	<ul style="list-style-type: none">• Presentar els i les participants.• Objectiu de la trobada (no és un judici, qui ha estat afectat o afectada i de quina manera, separar les persones dels fets).• Repassar les etapes i temes de la reunió així com el temps.• Confirmar que tothom tindrà temps de parlar i que tothom entén que respecte i confidencialitat són necessaris en el procés.• Recordar el rol del facilitador o facilitadora.• Exposar els fets per part del membre del cercle amb alguna autoritat a la comunitat (director o directora, tutor o tutora, altres agents). Cal una descripció neutra respecte a les persones i crítica amb els fets, per tal d'evitar la minimització i desacreditar la víctima. Aquest relat dels fets s'haurà treballat i acordat prèviament tant amb la persona que ha rebut l'assetjament, com amb la persona que l'ha exercida, a les entrevistes individuals.

Etapa i focus	Continguts
<p>NARRACIÓ DE LA HISTÒRIA</p> <p>Passat</p> <p><i>Què va passar / què ha passat?</i></p>	<p>Autor/a, autors/res:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Què estaves pensant? Què senties en aquell moment? • Com creus que es va sentir l'altra persona? • Com va reaccionar la teva família? I els teus amics i amigues? • Què ha passat des de l'incident? • Qui ha resultat afectat? De quina manera aquestes persones han resultat afectades? <p>Víctima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Com vas reaccionar quan et vas adonar del que estava passant? • Com et sents, en aquests moments, respecte al que va passar? • Com et va afectar el que va passar? Quines n'han estat les conseqüències? <p>A les persones de suport tant de la víctima com de l'autor/a, autors/res:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Com et sents estant avui aquí? • Com et vas sentir quan vas assabentar-te dels fets per primer cop? • Quines han estat les conseqüències per al teu company/a? • Què és el més important per a tu?
<p>TRANSICIÓ</p> <p>Present</p> <p><i>Com et sents ara?</i></p>	<p>A tots dos (autor/a, autors/res i víctima)</p> <ul style="list-style-type: none"> • T'has assabentat d'alguna cosa que no sabies o que t'ha sorprès? • Com et sents ara respecte al que va passar? <p>A l'autor/a, autors/res:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Un cop ho has escoltat tot, t'agradaria afegir-hi o dir-hi alguna cosa? <p>A la víctima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Com et sents respecte a tot el que s'ha dit? <p>A tothom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Assegurar-se si algú vol fer algun comentari respecte al que s'ha dit fins ara.
<p>ACORD</p> <p>Futur</p> <p><i>Què es pot fer?</i></p>	<p>A l'autor/a, autors/res i víctima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Després d'haver sentit el que s'ha parlat, què us agradaria treure'n, d'aquesta trobada? • Què es pot fer per aconseguir-ho? <p>A tothom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Us sembla que respon a les necessitats que heu expressat, us sembla just? Us sembla factible? <p>Es fa una pausa mentre el facilitador o facilitadora redacta l'acord assolit i el seguiment que se'n farà.</p> <p>Reunir el grup de nou per llegir l'acord i fer-hi modificacions, si escau.</p> <p>Assegurar que tothom hi està d'acord, signar el document i lliurar-ne una còpia a tots els i les participants.</p>
<p>TANCAMENT I REINTEGRACIÓ INFORMAL</p>	<p>A tothom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Algú vol dir alguna cosa més abans d'acabar? • Agrair l'esforç als i a les participants. <p>A tothom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Declarar que la <i>reunió restaurativa</i> ha quedat formalment tancada. • Oferir l'oportunitat d'estar una estona més de manera informal i relaxada.
<p>SUPERVISIÓ I SEGUIMENT</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Omplir el formulari de seguiment i participar en la reunió de seguiment, si escau.

8. Glossari

- **Assetjament escolar:** fenomen social que es dona en un grup i que implica un tipus de maltractament sostingut en el temps que es caracteritza per una persecució física, verbal i/o social, sempre psicològica, que s'origina en entorns educatius on un o més infants o joves exerceixen abús de poder sobre d'altres.
- **Assetjament LGTBfòbic:** qualsevol acció o comportament de caràcter ofensiu, hostil, coercitiu, humiliant, degradant o intimidant exercit contra la dignitat d'una persona que se surt de la norma heterosexual i el sistema normatiu de gènere.
- **Aporofòbia:** el rebuig, el menyspreu o l'odi envers les persones pobres, sense sostre o sense llar.
- **Bisexual:** persona que sent atracció afectivosexual envers persones d'altres gèneres, no necessàriament alhora, de la mateixa forma o amb la mateixa intensitat.
- **Bifòbia:** sentiment d'odi, fàstic, rebuig o disgust envers les persones bisexuals.
- **Binarisme (model binari):** model social de representació dels gèneres en el qual es dona per fet que tothom s'identifica exclusivament com a home masculí o dona femenina. El binarisme ens fa pensar que només hi caben dues categories de sexe (mascle i femella), dues identitats de gènere (home i dona), dues expressions de gènere (masculina i femenina) i dues orientacions sexuals (heterosexual i homosexual), excloent-ne les realitats que van més enllà dels conceptes tradicionals d'home i dona.
- **Capacitisme:** sistema social, polític i econòmic que discrimina les persones discapacitades pel fet de ser-ho, en tant que es posa en valor el fet de "ser capaç" o "estar capacitat" per treballar, entès com un constructe del sistema capitalista que necessita que els individus produeixin un benefici econòmic.
- **Coeducació:** acció educadora que potencia la igualtat real d'oportunitats i valora indistintament l'experiència, les aptituds i l'aportació social i cultural de dones i homes, en igualtat de drets, sense estereotips sexistes, homofòbics, bifòbics, transfòbics o androcèntrics, ni actituds discriminatòries per raó de sexe, orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere.
- **Conductes d'odi i discriminació:** comportaments i actituds individuals, socials i institucionals que propicien un tracte d'inferioritat a persones o grups socials pels seus trets o atributs, ja sigui la seva orientació sexual, identitat i/o expressió de gènere (conductes homofòbiques, bifòbiques i transfòbiques), algun tipus de discapacitat (conductes capacitistes), el seu origen ètnic, racial o nacional (conductes racistes), el fet de ser estranger o estrangera (conductes xenòfobes), o bé el seu sexe (conductes sexistes).

- **Ciberassetjament:** conducta de maltractament psicològic i/o físic d'un alumne o alumna o grup d'alumnes a un altre o altra de manera continuada mitjançant eines tecnològiques.
- **Conflicte:** situació de divergència en què hi ha una contraposició d'interessos o necessitats entre dues o més persones o grups. El conflicte és un element inherent a les relacions humanes i esdevé una oportunitat d'aprenentatge.
- **Consentiment:** en dret, acord deliberat, conscient i lliure de la voluntat respecte a un acte extern, propi o estrany.
- **Detecció preventiva continuada:** conjunt d'actuacions que permeten l'observació del benestar i les relacions de tota la comunitat educativa, en relació amb l'abordatge dels diversos tipus de violències, amb una especial atenció a la dinàmica de grups, pel que fa a les situacions d'assetjament i ciberassetjament. També inclouen els indicadors de coneixement o sospita de diversos tipus de violències i les vies de comunicació internes que permeten comunicar als centres situacions d'alerta.
- **Discriminació:** qualsevol distinció, exclusió, restricció o preferència que tingui per objecte o per resultat anul·lar o menyscar el reconeixement, el gaudi o l'exercici, en condicions d'igualtat, dels drets humans i les llibertats fonamentals de totes les persones, llevat que la mesura estigui objectivament justificada per una finalitat legítima i que els mitjans per aconseguir-la siguin apropiats i necessaris. Es pot produir discriminació de manera directa, indirecta, per associació o per error, i també es poden donar discriminacions múltiples.
- **Enfocament restauratiu global:** marc per a la gestió de les relacions que es fonamenta en els valors i principis de la justícia restaurativa i la cultura de pau (el respecte, la inclusió, la participació, l'honestedat i la pau positiva), que aporta processos específics per a la superació de models de gestió relacional fonamentats en el domini-submissió i el control. Es desenvolupa a diverses escales i impacta en la cultura de l'organització (model, valors i normes) que l'acull, i promou la cura relacional, la superació de totes les violències (culturals, estructurals i directes), la reparació i la cultura de pau.
- **Escala cíclica de la violència masclista:** la violència masclista en l'àmbit de la parella té un procés determinat, cíclic, i l'escalada de violència augmenta progressivament en el temps. És a dir, l'agressor té un comportament en cada etapa del cicle i aquest es va reproduint i incrementant una vegada rere l'altra mentre dura la relació. A la dona/noia, se li fa difícil adonar-se i sortir-se del procés en què es troba immersa pels efectes que té el cicle en ella. Consta de tres fases, la d'acumulació de tensions, la fase d'explosió violenta o episodi agut de violència i la fase de calma, manipulativa o lluna de mel.
- **Expressió de gènere:** manera en què una persona manifesta exteriorment elements que tenen a veure amb el gènere, sigui a través de la indumentària o l'aparença en general, de les característiques físiques o la veu, de les maneres, les afinitats, que ve marcada socialment per allò que s'espera dels homes i les dones. L'expressió de gènere pot coincidir amb el sexe genital o amb la identitat sexual de la persona o pot no coincidir.

- **Femicidis i violències masclistes:** les diverses agressions que pateixen les persones per raó de gènere i del teixit normatiu, de rols i de patrons de relació que se'n deriven. Els assassinats masclistes són la pràctica més extrema de les violències masclistes.
- **Gai:** home que sent atracció sexual i afectiva per altres homes.
- **Gènere:** construcció social que identifica les persones en néixer en funció del seu sexe biològic.
- **Heteronormativitat:** sistema de pensament que presumeix que l'heterosexualitat és l'orientació sexual normal o natural i la privilegia per sobre de la resta d'orientacions. L'heteronormativitat és el concepte que descriu la norma de gènere.
- **Homofòbia:** aversió (sentiment d'odi, fàstic o rebuig) a l'homosexualitat o a les persones homosexuals. L'homofòbia va ser condemnada pel Tribunal Europeu dels Drets Humans el 1981 i pel Consell d'Europa el 1984.
- **Homosexual:** persona que se sent físicament, emocionalment i sexualment atreta per les persones del mateix sexe (glossari Coeduca't).
- **Identitat de gènere:** sentiment de pertinença a un gènere determinat. Vivència interna i individual del sexe tal com cada persona la sent i autodefineix, que pot o no correspondre amb el sexe assignat en néixer.
- **Interseccionalitat:** teoria que sosté que l'experiència de desigualtat i discriminació, o de privilegi, es configura a partir de la interrelació entre diverses categories socials, com el gènere, l'ètnia, la classe social, l'orientació sexual o l'edat. La interseccionalitat és un concepte sorgit del feminisme negre dels Estats Units als anys vuitanta del segle XX per posar de manifest la realitat de les dones negres i els efectes que tenen sobre elles el sexisme i el racisme.
- **Intersexual:** terme que es refereix a una varietat de situacions que fan que una persona neixi amb les característiques sexuals (genitals externs, gònades, cromosomes i nivells hormonals) que no encaixen en la classificació de masculí o femení.
- **Lesbiana:** dona que sent atracció sexual i afectiva per altres dones.
- **Masclisme:** conjunt de creences, actituds, conductes i pràctiques socials destinades a justificar i promoure el manteniment d'un tracte discriminatori contra les dones. Actitud basada en l'atribució de superioritat a l'home sobre la dona.
- **Matrimoni forçat:** matrimoni en el qual una de les dues parts es casa sense el seu consentiment o en contra de la seva voluntat.
- **Mutilació genital femenina:** pràctica que implica l'ablació total o parcial dels genitals externs femenins, o qualsevol altra agressió als òrgans genitals femenins, per raons culturals o religioses, sense finalitat terapèutica.

- **Orientació sexual:** implica una atracció emocional, romàntica, sexual i afectiva envers una altra persona. S'acostuma a parlar de tres orientacions sexuals diferents: heterosexualitat, homosexualitat i bisexualitat. L'orientació sexual és independent del propi sexe, de la identitat de gènere i de l'expressió de gènere.
- **Provenció:** conjunt d'actuacions adreçades a l'alumnat per tal de promoure el benestar i que ajuden a proveir ambients que possibiliten el desenvolupament d'estratègies que donen resposta a la convivència positiva des dels factors de protecció, com les capacitats, habilitats i competències per a la gestió positiva dels conflictes.
- **Patriarcat:** sistema d'organització social basat en una presa de poder històrica per part dels homes adults sobre les dones i els infants. Aquesta supremacia de la figura paterna o masculina comporta un sistema de dominació dels homes cap a les dones que, al llarg de la història, ha anat adoptant diverses formes.
- **Pornodifusió no consentida (sexpreading):** difusió, generalment a través d'Internet, de fotografies o enregistraments audiovisuals de contingut sexual o íntim d'una persona sense el seu consentiment. En la pornodifusió no consentida, els continguts divulgats poden haver estat enregistrats prèviament amb el consentiment de la víctima (*pornodifusió per revenja* o *pornorevenja*) o bé sense el seu consentiment, i qui els difon pot ser la mateixa persona que els enregistra o bé un tercer.
- **Racisme:** qualsevol forma d'exclusió, segregació, discriminació o agressió a les persones per motiu del seu origen ètnic o nacional, pel color de la pell, per creences religioses, pràctiques culturals o de qualsevol altra mena.
- **Revictimització o victimització secundària:** el maltractament addicional exercit contra persones que es troben en algun dels supòsits de discriminació, assetjament, represàlia o intolerància com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits, les duplicitats o les fragmentacions de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions d'altres agents implicats.
- **Sensibilització:** conjunt d'actuacions adreçades a tota la comunitat educativa per tal que aquesta prengui consciència davant situacions que allunyen o trenquen (individualment o de forma col·lectiva) el benestar en el centre (l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació, les violències masclistes, etc.).
- **Sexe:** conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d'una espècie en mascles i femelles i fan possible entre ells, mitjançant els adequats processos de conjugació o fecundació, una periòdica modificació de la informació genètica.
- **Sexisme:** actituds i comportaments diferenciats de la societat envers una persona en funció del seu gènere. Si bé etimològicament el terme prové de "sexe", la paraula "sexisme" s'utilitza per referir-se a les expectatives diferents que es tenen per als homes i les dones.

- **Sexpreading** (vegeu “Pornodifusió no consentida”)
- **Sèxting**: pràctica sexual que consisteix en l'enviament per mitjans digitals de fotos, vídeos o text de caràcter sexual a una altra persona. Es fa amb el consentiment de qui ho envia i de qui ho rep.
- **Trans***: terme que s'utilitza per referir-se de manera inclusiva a totes les persones que viuen (contínuament o temporalment) en una categoria de gènere que difereix del que se'ls va assignar en néixer.
- **Transfòbia**: aversió (sentiment d'odi, fàstic o rebuig) o a les persones trans*.
- **Violència**: la vulneració dels drets humans a través de l'ús de la força o del poder.
- **Violències masclistes**: violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones.
- **Violències sexuals**: qualsevol acte que atempti contra la llibertat sexual i la dignitat personal de la dona creant unes condicions o aprofitant-se d'un context que, directament o indirectament, imposin una pràctica sexual sense tenir el consentiment ni la voluntat de la dona, amb independència del vincle que hi hagi entre la dona i l'agressor o agressors. Inclou l'accés corporal, la mutilació genital o el risc de patir-ne, els matrimonis forçats, el tràfic de dones amb finalitat d'explotació sexual, l'assetjament sexual i per raó de sexe, l'amenaça sexual, l'exhibició, l'observació i la imposició de qualsevol pràctica sexual, entre altres conductes.
- **Xenofòbia**: qualsevol forma d'exclusió, segregació, discriminació o agressió a les persones estrangeres.

9. Bibliografia

- Barjola, N.; Fuente Vázquez, M. de la; Rodó-Zárate, M. [coord.] (2021). *Violències masclistes en l'etapa juvenil a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Drets Socials. (Estudis; 40). També disponible en línia a: <https://dretssocials.gencat.cat/ca/detalls/Article/estudis40>
- Cabrera, Javier; Sanjuán, Cristina; Barroso, Laura. “Módulo 2: Indicadores de violencia sexual contra la infancia”. Save the Children (juny 2020).
- Caireta, Marina; Barbeito, Cécile (2002). *Introducció de conceptes: pau, violència, conflicte*. Escola de Cultura de Pau. Barcelona: UAB.
- Calatayud Aleman, Miriam (2022). “El soroll del silenci. Guia per abaixar el volum de les violències sexuals”. Candela. Acció Comunitària i Feminista SCCL.
- Circuit Barcelona contra la violència masclista. Circuit territorial de Nou Barris. “Recomanacions per a l'abordatge de situacions de la violència masclista als centres educatius”. Ajuntament de Barcelona, Consorci d'Educació de Barcelona i Consorci Sanitari de Barcelona.
- Fumero, K.; Moreno, M.; Ruiz, C. (2016). *Escuelas libres de violencias machistas*. Palma: Universidad de las Islas Baleares.
- Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Direcció General de Currículum i Personalització (2021). “Les escoles lliures de violències”. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pineda, Montse; Toledo, Patsilí. “Marc Conceptual sobre les Violències Sexuals: Violències sexuals: un marc conceptual, teòric i ètic” [en línia] [Barcelona: Institut Català de les Dones], 2016. <https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/violencia_masclista/Estudis_VM/Abordatge_VS/vmMarc-Conceptual-violencias-sexuals.pdf>
- Projecte de convivència i èxit educatiu: continguts de l'aplicació informàtica per a l'elaboració del projecte de convivència. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació, 2021.

10. Normativa

- Convenció sobre els Drets de l'Infant (1989)
- Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia
- Llei de 12/2009, del 10 de juliol, d'educació
- Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront la violència
- Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, modificada per la Llei 17/2020, de 22 de desembre
- Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius
- Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius de Catalunya
- Resolució ENS/585/2017, de 17 de març, per la qual s'estableix l'elaboració i la implementació del Projecte de Convivència en els centres educatius dins el marc del Projecte Educatiu de Centre
- Llei orgànica 15/199, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal (LOPD)
- Reial decret 1720/2007, de 21 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament de desplegament de la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal
- Reglament (UE) 2016/679 del Parlament Europeu i del Consell, de 27 d'abril de 2016, relatiu a la protecció de les persones físiques pel que fa al tractament de dades personals i a la lliure circulació d'aquestes dades i pel qual es deroga la Directiva 95/46/CE (Reglament general de protecció de dades)
- Llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil al dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge
- Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, de modificació parcial del Codi civil i de la Llei d'enjudiciament civil
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència
- Acord GOV/2015, de 20 de gener, pel qual s'aprova el Pla d'igualtat de gènere en el sistema educatiu

- Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial
- Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes
- Llei orgànica 10/2022, de 6 de setembre, de garantia integral de la llibertat sexual (citada a Marc conceptual, p. 7)
- Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació (citada a Marc conceptual, p. 8)
- Llei 4/2023, de 28 de febrer, per a la igualtat real i efectiva de les persones trans i per a la garantia dels drets de les persones LGTBI (citada a Marc conceptual, p. 6)